

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України

**ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЗАХИСТУ
ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

монографія

Київ
Інтерсервіс
2026

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України (від 28 жовтня 2025 року протокол № 10)

Рецензенти:

Губарев С. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін директор Наукового-навчального інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Тарасенко Л. Л., к.ю.н., доцент, доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка

Проблеми теорії і практики захисту права інтелектуальної власності: монографія / Шабалін А. В., Штефан О. О.; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. К., Інтерсервіс, 2026. 84 с.

ISBN 978-966-999-590-2

У монографії досліджуються окремі питання захисту права інтелектуальної власності, зокрема, висвітлені історико-правові аспекти становлення та розвитку системи захисту права інтелектуальної власності в праві деяких зарубіжних країн та Україні, приділено увагу національній системі захисту права інтелектуальної власності.

Досліджуються питання теорії цивільного процесуального права та підходи судової практики до процесу доказування у справах, що виникають із порушення прав інтелектуальної власності; висвітлюються проблеми співвідношення принципу диспозитивності та дискреційних повноважень суду у процесі доказування в цивільному судочинстві; розкриваються проблемні питання витребування доказів у справах, що виникають із порушення прав інтелектуальної власності, та окреслюються шляхи їх вирішення.

Робота розрахована на широке коло фахівців, студентів-правників, науковців та всіх, хто цікавиться питаннями правового захисту у сфері інтелектуальної власності.

*Матеріали подаються в авторській редакції.
Відповідальність за зміст текстів, достовірність наведених даних і точність наведених цитат несуть автори.*

ISBN 978-966-999-590-2

© Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2026

© Шабалін А. В., 2026

© Штефан О. О., 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1.	
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
1.1. Становлення та розвиток системи захисту права інтелектуальної власності в праві деяких зарубіжних країнах .	5
1.2. Становлення та розвиток законодавства України у сфері захисту права інтелектуальної власності	14
1.3. Система захисту права інтелектуальної власності.....	24
РОЗДІЛ 2.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПРИ ЗАХИСТІ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
2.1. Принцип диспозитивності та дискреційні повноваження суду в процесі доказування в цивільному судочинстві.....	42
2.2. Витребування доказів з ініціативи суду як забезпечення ефективного цивільного судочинства.	
2.3. Витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності.....	54
2.4. Витребування доказів у справах про порушення прав на торговельні марки при реалізації товарів через інтернет магазин.....	62
Інформаційні ресурси	73

ВСТУП

Інтелектуальна галузь на сьогоднішній день відноситься до найважливіших ресурсів суспільства. Саме інтелектуальна власність стає значною рушійною силою прогресу. Отже, питання захисту права інтелектуальної власності наразі набуває своє актуальності як у теорії, так і практиці. Це пов'язане із необхідністю створення ефективної системи захисту прав творців. У зв'язку з чим існують комплекс теоретичних та практичних проблем пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності.

Виходячи з того, що питання захисту інтелектуального продукту (прав на інтелектуальний продукт) є об'ємним, й таким, що охоплює різні аспекти процедури захисту, видів права інтелектуальної власності, суб'єктів такого права, то в даній науковій праці зосереджена увага на деяких аспектах пов'язаних із правовою процедурою захисту порушеного права інтелектуальної власності, зокрема: історії становлення та розвитку системи захисту права інтелектуальної власності в зарубіжному та національному законодавстві, зокрема, приділено уваги генезису захисту ІР на європейському просторі, в праві США.

Охарактеризована і національна система захисту права інтелектуальної власності, особливо в частині захисту означеного права в умовах війни.

Іншим важливим аспектом, якому було приділено авторської уваги, є проблеми теорії та практики доказування у цивільному судочинстві при вирішенні спорів пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності.

Автори сподіваються, що монографія станеться в нагоді як науковцям, практикам (суддям, адвокатам) та всім, хто цікавиться питаннями розвитку інтелектуальної власності, питанням правового захисту.

Андрій ШАБАЛІН

*к.ю.н., ст. дослідник, завідувач відділу
питань захисту прав інтелектуальної власності
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
ТНУ імені В.І. Вернадського,
адвокат*

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1.1. Становлення та розвиток системи захисту права інтелектуальної власності в праві деяких зарубіжних країнах

Дослідження питання правової процедури захисту права інтелектуальної власності є неможливим без висвітлення історії становлення та розвитку означеної процедури захисту. Цілком зрозуміло, що такий аналіз доцільно здійснювати через призму становленні самого інституту права інтелектуальної власності.

У межах цієї роботи ми зупинимось на основних питаннях становлення та розвитку системи правового захисту права інтелектуальної власності.

Зосередимо увагу на важливих етапах розвитку захисту права інтелектуальної власності (охорони такого права) на європейському континенті та в деякій мірі США. Такий підхід обумовлений тим, що саме на території сучасної Європи виникло право інтелектуальної власності, були створені підвалини правового захисту означеного права. Саме в контексті європейських традицій розвивається й право інтелектуальної власності України.

Іншим є те, що саме європейський правовий досвід є цікавим для національного права з огляду на обраний Україною європейського вектору розвитку.

Досліджуючи питання генезису законодавство у сфері захисту права інтелектуальної власності, варто зауважити, що останнє розвивалось із нормами матеріального права в означеній сфері.

Значного розвитку права інтелектуальної власності, як і юрисдикційні процедури захисту такого права стали розвиватися у період середньовіччя.

Це було пов'язано зі значним розвитком науки техніки, зокрема друкарської справи.

Зародження авторського права, як складової права інтелектуальної власності, сприяло створення гільдій, які об'єднували май-

---

стрів різних тодішніх виробництв. Саме у той час держава стала намагатися контролювати такі професійні об'єднання, й, в першу чергу, друкарів. Саме у означений період стали з'являтися перші охорони документи щодо авторського права, а також права на винахід. Такі документи стали видаватися у Венеціанській Республіці. Так, наприклад, у 1469 р. був виданий патент друкареві Джону Шпейєру щодо виключних прав на друковану продукцію¹.

Можна говорити про те, що саме у період Середньовіччя в Європі був прийнятий перший нормативний акт спрямований на захист прав авторів. У 1421 р. у Флоренції був прийнятий нормативний акт яким захищалося авторство архітектора Філіппо Брунеллескі. Вказаним актом захищалося права творця на архітектурні винаходи та інші результати інтелектуальної діяльності. Варто зазначити, що вказаний норматив значно розширив межі творчої діяльності, її роль на тернах тодішньої Європи².

Безумовно, що розвиток культури та торговельні відносини міст сучасної Італії мали важливе значення щодо розвитку авторського права в Європі, натомість, значний вклад у розвиток права інтелектуальної власності належить Великій Британії.

У Великій Британії (Англії) були прийняті перші нормативно-правові акти, які стали регулювати відносини пов'язані зі створенням інтелектуального продукту, це стосувалося й технологій.

Розвиток системи захисту права інтелектуальної власності у Великобританії був пов'язаний із бурхливим розвитком техніки та капіталістичними відносинами.

У Великій Британії (Англія) привілеї творцями почали видаватися починаючи з XII ст. і до XV ст. Привілеї надавалися королівською владою (королівські грамоти). Особливими привілеями підтримувалися заснування нових виробництв з новими технологіями (на той час).

Королівськими привілеями закріплювалось за їх власниками виключне право на використання та одержання прибутку від інновацій³.

Значний розвиток технологій у Великій Британії призвів до зростання кількості привілеїв, що, у свою чергу, призвело до появи знач-

---

¹ Prager F. D. History of Intellectual Property from 1545 1787. Journal of the Patent Office Societe. 1994. # 26(1). P. 715 (711-760).

² Moree A. Intellectual Property. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2011 Edition). Ed. By E.N. Zalta. URL : <http://plato.stanford.edu/archives/sum201/entries/intellectual-property> (дата звернення 07.05.2025).

³ Шабалін А. В. Деякі питання становлення та розвитку системи цивільного захисту права інтелектуальної власності в Західній Європі: на прикладі Великобританії (XII–XV ст.ст.). Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку та Європейської інтеграції: загальнотеоретичні та практичні питання проблеми: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Київ 18 грудня. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. С. 196–197.

ної кількості зловживань, у тому числі й зі боку королівської влади. Під тиском промисловців влада змушена була дозволити розглядати судам спори з приводу виданих привілеїв⁴.

За своєю природою саме привілеї (грамоти) стали першим охоронним документом (патент) на інтелектуальний продукт, а процедура судового захисту прав власників привілеїв — перші спори щодо захисту права інтелектуальної власності й перші аналог діяльності спеціалізованих судів у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що згодом у Великій Британії (інших країнах старої Європи) принцип дії привілеїв розповсюдився й на художню та літературну творчість, процедуру захисту прав авторів⁵.

У 1624 р. у Великій Британії був прийнятий Статут «Про монополії». Вказаний норматив практично скасовував всі існуючі монополії, за виключенням винаходів на перші нові виробництва, які стали основою для тодішньої англійської промисловості.

Іншим важливим нормативним актом у сфері захисту авторського права у Великій Британії став Статут королеви Анни «Про стимулювання вченості шляхом надання права авторам та покупцям права на копіювання книг», який був прийнятий у 1709 р. Даним актом вперше закріплювалися права авторів (майнові та немайнові), а також встановлювалася строк авторського права на друкування — 21 рік⁶.

Вказаний статут став першим регулятивним документом у сфері копірайта.

Статути 1624 та 1709 рр., поява судових процедур (судів) спрямованих на вирішення спорів пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, стали основою становлення та розвитку для права інтелектуальної власності сучасного Об'єднаного Королівства (УК).

Поруч із Великою Британією, авторське право активно розвивалось й у Франції.

Так, у 1566 р. був виданий Ордонанс Мулена, який став першим нормативним актом у сфері захисту авторського права на території Франції. Вказаним документом регулювалися відносини пов'язані

---

⁴ Право інтелектуальної власності. Акад. курс. Підручник для студентів вищ. навчальн. закладів. За редакц. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. С. 51–52.

⁵ Шабалін А. В. Деякі питання становлення та розвитку системи цивільного захисту права інтелектуальної власності в Західній Європі: на прикладі Великобританії (XII–XV ст.ст.). Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку та Європейської інтеграції: загальнотеоретичні та практичні питання проблеми: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Київ 18 грудня. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. С. 196–197.

⁶ An explanatory note concerning the origins of the United Kingdom intellectual property Legal regime. World Intellectual Property Organization. URL : <http://www.wipo.int/export/sites/www/wipolex/en/notes/gb.pdf> (дата звернення 07.05.2025).

із видавництвом книг, торгівлею друкарської продукції, регулювалось питання щодо видачі патентів пов'язаних із видавництвом книг⁷.

Барто зазначити, що само виникнення терміна «інтелектуальна власність» приходиться на кінець XVII ст. Він уперше з'явився у французькому законодавстві на ґрунті теорії природного права, яке одержало свій найбільш послідовний розвиток саме в працях французьких філософів-просвітителів. Відповідно до цієї теорії право творця будь-якого творчого результату є його невід'ємним природним правом, що виникає із самої сутності творчої діяльності та «існує незалежно від визнання цього права державною владою».

І так, право середньовічних міст-держав Італії, Великої Британії та Франції (також і Німеччині) стало основою для подальшого розвитку права інтелектуальної власності в Європі, це стосується й правових процедур захисту.

Подальший розвиток економічних відносин призвів до значної уваги до правової охорони товарних знаків.

Перші нормативні акти, які встановлювали цивільно-правову охорону товарних знаків були прийняті у Великій Британії (1883 р.), у Франції (1857 р.), у Німеччині (1884 р.)⁸.

Саме у другій половині XIX ст. в Європі вперше виник термін «інтелектуальна власність», який вжив Альфред Ніон (Alfred Nion) у своєму трактаті «Droits civils des auteurs, artistes et inventeurs» («Цивільні права авторів, артистів та винахідників»), що був вперше опублікований у 1846 р.

У підсумку можна сказати, що період середніх віків, другої половини XIX ст. мали велике значення для розвитку права інтелектуальної власності в Західній Європі.

Подальший розвиток у Західній Європі права інтелектуальної власності був зумовлений прийняттям низки важливих документів, які становили основу й сучасного міжнародного права у сфері охорони та захисту права інтелектуальної власності.

У 1886 р. була прийнята Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, згодом в рамках Конвенції у 1971 р. був прийнятий Паризький Акт (внесені зміни у 1979 р.)⁹.

Вищеозначений міжнародний документ встановлювався міжнародно-правовий захист на об'єкти літератури, науки, мистецтва.

---

⁷ Foreman S. Copyright law. World Study. Delhi University Publication/ 2012 у. Р. 32-33.

⁸ Право інтелектуальної власності. Акад. курс. Підручник для студентів вищ. навчальн. закладів. За редакц. О. А. Підпригорі, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. С. 59.

⁹ Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення 07.05.2025).

Варто зазначити, що не всі країни приєдналися до Бернської конвенції. Так, зокрема, до Конвенції не приєднались США, у зв'язку з необхідністю захистити власну поліграфічну галузь (як аргументує США) та СРСР.

Натомість практично всі країни Західної Європи приєдналися до Бернської конвенції, оскільки захист авторського права і суміжних прав був одним із європейських пріоритетів.

Іншим важливим документом щодо охорони права інтелектуальної власності стала Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р¹⁰.

Варто зазначити, що Всесвітня конвенція про авторське право кардинально не відрізнялась від Бернської конвенції, відмінність полягала у тому, що Всесвітня конвенція не містить такого широкого кола творів, які підлягають охороні.

Всесвітня конвенція також закріплює принцип національного режиму правової охорони (ст.ст. I–V).

Важливим є те, що Всесвітня конвенція про авторське право не застосовується до творів або права на ці твори, охорона яких на момент набрання чинності цією Конвенцією у Договірній Державі, де ставиться вимога про охорону, остаточно припинилась або ніколи не існувала (ст. VI)¹¹.

Саме до цієї Конвенції приєдналися США та СРСР, оскільки вона (Конвенція) встановлювала менший рівень правової охорони, що відповідало інтересам даних країн.

Згодом були прийняті й інші міжнародні правові документи у сфері охорони та захисту права інтелектуальної власності, що були спрямовані на розвиток творчості та технологій.

Так, була прийнята Міжнародна конвенція про охорону прав винахідників, виробників фонограм і організації ефірного мовлення – «Римська конвенція»; Конвенція про охорону виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм — 1971 р.; Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програм сигналів, що передаються через супутник — 1974 р. тощо^{12, 13}.

Важливим етапом у становленні міжнародної правової охорони права інтелектуальної власності стало створення Всесвітньої орга-

---

¹⁰ Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052. (дата звернення 07.05.2025).

¹¹ Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052. (дата звернення 07.05.2025).

¹² Право інтелектуальної власності. Акад. курс. Підручник для студентів вищ. навчальн. закладів. За редакц. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. С. 568–577.

¹³ Питання інтелектуальної власності : зб. наук. праць. Випуск 22 / за ред. к.ю.н. А. В. Шабаліна, д.ю.н. О. О. Штефан; НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2024. С. 77–79

нізації інтелектуальної власності (ВОІВ). Вказана міжнародна організація була створена на підставі концепції, яка підписана у Стокгольмі 14 липня 1967 р. ВОІВ є однією із спеціалізованих установ ООН. Члена ВОІВ є понад 160 країн, у тому числі й Україна. Міжнародне бюро ВОІВ — розташовується у Женеві з 1974 р.¹⁴

Метою діяльності цієї міжнародної організації є сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом забезпечення співробітництва між державами та забезпечення адміністративного управління багатосторонніми договорами, що регулюють правові та адміністративні аспекти інтелектуальної власності¹⁵.

Значним кроком на шляху міжнародної комерції щодо використання результатів інтелектуальної діяльності стала Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS)¹⁶.

Угода TRIPS є базовою угодою, яка має своїм завданням правову регламентацію торговельних аспектів результатів інтелектуальної діяльності.

Створення Європейського Союзу (надалі — ЄС) стало відправною точкою у становленні та розвитку нової єдиної системи правової охорони права інтелектуальної власності вже в об'єднаному континенті.

Правовими засади створення та діяльності ЄС є базові документи, зокрема: Угода про створення Європейського економічного співтовариства 1957 р.; Договір про створення Європейського союзу (Маастрихтський договір 1992 р.); Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти 2007 р.

Одним із важливих документів ЄС у сфері охорони та захисту права інтелектуальної власності стала Директива ЄС «Про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав у інформаційному суспільстві» від 22.05.2001 р. № 2001/29/ЄС¹⁷.

Вказана Директива спрямована на розвиток цифрового суспільства в єдиній Європі, а також сприяє захисту прав авторів, виробників контенту на єдиному європейському ринку.

---

¹⁴ Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL : <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/wipo> (дата звернення 07.05.2025).

¹⁵ Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL : <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/wipo> (дата звернення 07.05.2025).

¹⁶ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (укр/рос). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення 07.05.2025).

¹⁷ Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету міністрів України. Офіційний переклад від 25.04.2018. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/200129es.pdf> (дата звернення 07.05.2025).

У першу чергу все означене стосується мережі Інтернет (ст. 1 Директиви № 2001/29/ЄС). Не зважаючи на принцип гармонізації, у Директиві № 2001/29/ЄС знайшов своє закріплення й пріоритет національної охорони прав авторів (п.п. 18, 19 преамбули)¹⁸.

Іншим важливим загальноєвропейським документом є Директива ЄС/2004/48 про захист права інтелектуальної власності (надалі — Директива ЄС/2004/48)¹⁹.

Основним завданням Директиви ЄС/2004/48 є забезпечення в рамках права Європейського Союзу ефективного захисту прав творців, учасників правовідносин у сфері права інтелектуальної власності.

Значний розвиток цифрових технологій в ЄС призвів до необхідності удосконалення правової процедури охорони та захисту прав авторів на єдиному європейському цифровому ринку. На сьогоднішній день цифровий продукт є доволі прибутковим.

У зв'язку із викладеним в ЄС виникла необхідність у виробленні нових законодавчих підходів регламентації комерційної діяльності в електронній сфері, а саме використанню результатів творчої діяльності (контенту).

Європейськими органами була розроблена Директива про авторське право на єдиному цифровому ринку Європейського Союзу ((Directive on Copyright in the Digital Single Market 2016/0280 (COD))²⁰.

Право інтелектуальної власності знайшло своє закріплення й у праві США.

У цьому плані варто зазначити, що базою для формування американського законодавства в сфері права інтелектуальної власності стало саме право Європи. Це пов'язано із історичними факторами. Як відомо, сучасні США були створені європейськими переселенцями, які принесли на нові землі й тодішні європейські правові традиції.

Натомість право інтелектуальної власності має свої особливості.

У Сполучених Штатах перший нормативний акт про авторське право був прийнятий у 1790 р. Але варто зауважити, що американський нормативний документ відзначався доволі примітивним рівнем правової регламентації щодо авторських прав, порівняно з іншими країнами, зокрема країнами Європи²¹.

---

¹⁸ Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету міністрів України. Офіційний переклад від 25.04.2018. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/200129es.pdf> (дата звернення 07.05.2025).

¹⁹ Corrigendum to Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights. Eur-lex. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0048R%2801%29> (дата звернення 07.05.2025).

²⁰ Copyright in the Digital Single Market 2016/0280. European Consili. URL : <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-51-2019-INIT/en/pdf> (дата звернення 07.05.2025).

²¹ Drahos P. The universality of intellectual property rights: origins and development/ URL : http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_unhchr_ip_pnl_98_wipo_unhchr_ip_pnl_98_i.pdf.

У 1909 р. був прийнятий новий закон, що регулював авторське право в Америці.

Значну роль у формування американського авторського права належить й судовій гілці влади. Так, у рішенні Верховного суду США від 1834 р. суддями було зазначено, що авторське право відноситься до законодавчої монополії, завданням якої є отримання автором вигоди.

У 1845 р. в США вперше з'являється термін «інтелектуальна власність». Цей термін вжив суддя Окружного суду штату Массачусетс Чарльз Вудбарі (Charles Woodbury) при вирішенні справи пов'язаної із захистом результатів інтелектуальної діяльності.

У 1891 р. у США був прийнятий закон «Про міжнародне авторське право» (Закон Платт-Сімонта). Даним нормативним документом встановлювалася правова охорона на літературні, музикальні твори іноземних творців, але при умові, що такі твори публікувались в США. Значним етапом стала регламентація авторського права Законом 1909 р. — були змінені строки захисту авторського права, а саме такий строк був пролонгований з 14 до 28 років.

Розвиток цифрових технологій обумовив необхідність захисту в США розробників мікросхем, відповідний нормативний акт був прийнятий у 1964 р. (щодо захисту компоновки мікросхем).

У 1982 р. в законодавстві США були запроваджені значні штрафи за порушення авторського права.

У 1995 р. в США пройшов перший судовий процес пов'язаний із захистом авторського права в мережі Інтернет. Автор намагався захистити власне авторське право від незаконного розміщення на сервері. У даному випадку суд підтримав позицію відповідача.

У 1998 р. змінами у законодавство у сфері інтелектуальної власності був продовжене строк дії авторських прав — на час життя автора та 70 років після його смерті.

У США розвивалось і право промислової власності, як і в Європі драйвером такого розвитку став бурхливий розвиток промислового капіталізму. А отже, існувала необхідність відрізнити власну продукцію на внутрішньому ринку.

У 1881 р. у Сполучених Штатах був прийнятий документ, який встановлював правову охорону торговельних марок²².

Ще раніше в США був прийнятий перший патентний закон 1790 р. У 1793 р. у вказаний нормативний акт були внесені зміни. Відповідно до яких патент видавався тільки громадянину США²³.

---

²² Право інтелектуальної власності. Акад. курс. Підручник для студентів вищ. навчальн. закладів. За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. С. 568–577.

²³ Право інтелектуальної власності. Акад. курс. Підручник для студентів вищ. навчальн. закладів. За редакц. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. С. 60.

Значну роль у формуванні права інтелектуальної власності відігравали окремі Штати, про що вказувалось вище, коли досліджувалися особливості американського авторського права у період кінця XVIII до середині XX ст. Так, Законом Штату Массачусетс 1789 р. був запроваджений інститут права власності творця на результати творчої діяльності²⁴.

Роль торговельних марок поступова набирала питомої ваги в США.

А тому вже у 1995 р. був прийнятий Федеральний Закон Про торговельні марки²⁵.

Одним із базових правових документів щодо охорони добре відомих торговельних марок в США є Акт «Лемана» (Федеральний про торговельні марки) — Lanhan Federal Trademark Act²⁶. Вказаним законом регулюються питання захисту торговельних марок в США. Закон закріплює низку важливих базових положень щодо захисту торговельних марок в Америці.

Інша особливість захисту торговельних марок в США, полягає в тому, що правова охорона стилю марки (trade dress) є різновидом охорони торговельної марки і розповсюджується на зовнішній вигляд товару (конфігурація, упаковка тощо). Також «Закон Лемана» забороняє використовувати фірмове найменування, коли можна сплутати найменування з торговельною маркою, що використовувалась раніше²⁷.

Безумовно, що захист торговельних марок в США має й інші свої особливості.

У плані вищевикладеного, варто зазначити, що розвиток ІТ-технологій став значним кроком на шляху розвитку системи охорони та захисту права інтелектуальної власності. Особливо це стосується питання використання штучного інтелекту (AI).

На сьогоднішній день формування правової охорони та захисту права інтелектуальної власності США обумовлено розвитком цифрових технологій, як й у Європі.

---

²⁴ Право інтелектуальної власності. Акад. курс. Підручник для студентів вищ. навчальн. закладів. За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. С. 60–61.

²⁵ Іолкін Я. О. Торговельні марки в Україні та Європейському Союзі: монографія. К.: НДІ. ІВ НАПрНУ. «Лазурит-Поліграф». 2011. С. 18, 128.

²⁶ Lanhan Federal Trademark Act. The site of BITLAW, URL : <https://www.bitlaw.com/source/15usc/index.html> (дата звернення 07.05.2025).

²⁷ Lanhan Federal Trademark Act. The Site of BITLAW, URL : <https://www.bitlaw.com/source/15usc/index.html> (дата звернення 07.05.2025).

1.2. Становлення та розвиток законодавства України у сфері захисту права інтелектуальної власності

Інститут права інтелектуальної власності, відповідно і процедури захисту відомий не тільки праву країн Західної Європи та США, а й українському праву.

Дослідження історичних аспектів розвитку та становлення українського права доцільно починати від княжого періоду, саме ті часи стали фундаментом національних правових традицій.

Такі правові пам'ятки, як: «Руська Правда» («Правда Руська»), Литовський Статут, Права за якими судиться малоросійський народ, Права Хелмського та ін., склали основу української правової системи.

Вказаними документами регулювалися більшість правових відносин, зокрема й цивільних, які в майбутньому склали систему права інтелектуальної власності в Україні.

Необхідно сказати, що в княжий період не регулювалися безпосередньо відносини пов'язані із охороною та захистом права інтелектуальної власності.

Проте, не можна сказати, що вказані правовідносини залишилось поза увагою тодішнього законодавства. Наприклад, право на карбування монет із певним дизайном закріплювалось лише за князем Ремісники позначали власним клеймом (символами, рисунками) власну виробу. Також тільки володар мав право на зображення та розміщення власної символіки, власного герба (знака).

З огляду на викладення це можна говорити, що родові герби стали першими аналогами торгівельних марок на українських землях.

Все це можна було розглядати й в контексті охорони права та захисту інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що вже у ті часи великою уваги приділялось охороні прав творчих людей (ремісників)²⁸.

Так, у «Правді Руській» (Список Карамзінський) вказувалось, що незаконні дії проти ремісника (чоловіка або жінки) встановлювалась відповідальність до 12 грн. Також у вказаній «Правді Руській» встановлювалась спеціальна відповідальність за знищення вуликів²⁹, які на ті часі були цінними та відрізнялися оригінальністю конструкції, розписом тощо.

У рішенні Люблінського сейму про об'єднання Польщі і Литви в одну державу — Річ Посполиту (1566 р.) «Монета» вказувалось, що

---

²⁸ Виходячи з моральних принципів того часу.

²⁹ Самохвалов В. П., Шевченко. О. О., Вовк о. Й. Історія держави і права України: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів. К. : Вентурі. 1996. С. 29, 31.

монета повинна бути одноманітною і однаковою по вазі і пробі, поділу і напису³⁰.

Як бачимо, у вказаному історичному правовому документі зазначається про публічну правову охорону на елементи об'єкта права інтелектуальної власності — монети.

Значного розвитку процедура захисту порушених прав, у тому числі й цивільних, знайшла свого закріплення й у Литовському Статуті 1588 р.

У Розділі четвертому, Артикулі 85 Статуту закріплювалась процедура спрощеного судового захисту права (полюбовний мир). Інститут відшкодування завданої шкоди знайшов своє закріплення у Розділі тринадцятому, Артикул 4³¹.

Все вищевикладене свідчить, про те що вже в ті часи державою приділялась увага охороні відносин у сфері творчої діяльності, а також процедурам правового захисту цивільних відносин.

Іншим важливим є те, що вищеозначені правові документи свідчать, що право на землях України розвивалось в руслі тодішніх загальноєвропейських правових тенденцій, що безумовно мало позитивне значення для подальшого розвитку системи правового захисту, включаючи й захист права інтелектуальної власності.

Згодом значна частина українських земель увійшла до складу Російської імперії, а отже це наклало відбиток й розвиток права.

Подальший генезис права інтелектуальної власності був обумовлений двома факторами:

- 1) розвитком приватних економічних відносин;
- 2) розвитком видавничої (друкарської) діяльності.

У другій половині XVIII ст. в Росії був започаткований інститут авторських договорів, а також було започатковано інститут охорони та захисту авторського права. Так, імператорським Указом 1782 р. був заборонений ввіз в імперію книг, які мають російське авторство.

Першим російським законодавчим актом про авторське право став Цензурний Устав та Положення про права творців. У другій половині XIX ст. був укладений першій міжнародний акт про охорону та захист авторського права — Договір с Францією «Про літературну та мистецьку власність».

У 1911 р. в Російській імперії був прийнятий Закон «Про авторське право». У даному нормативі знайшли свій розвиток окремі положення Бернської конвенції. Так, права іноземних авторів на пряму залежали від прав авторів у відповідній країні. Згодом національний принцип охорони та захисту знайшов своє закріплення

---

³⁰ Самохвалов В. П., Шевченко. О. О., Вовк о. Й. Історія держави і права України: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів. К. : Вентурі. 1996. С. 76.

³¹ Самохвалов В. П., Шевченко. О. О., Вовк о. Й. Історія держави і права України: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів. К. : Вентурі. 1996. С. 72-73.

у низці інших міжнародних договорів з Францією, Німеччиною. У конвенції з Францією правовий захист розповсюджувався й на кінематографічну продукція, що було вперше. Встановлювався строк щодо виключного права на переклад художніх творів, а саме для художніх творів — 10 років, для науково-технічних творів — 3 роки.

Політичні події 1917 р. стали відправною точкою у формуванні радянського права. В аспекті зазначеного варто сказати, що головним принципом радянського права стало привалювання публічного права над приватним. Це розповсюдилось й на права інтелектуальної власності.

Натомість не можна сказати, що право інтелектуальної власності залишилось поза увагою законодавства радянського періоду. Варто зазначити, що це був значний період в історії сучасної України, який характеризувався як позитивними, так й негативними моментами.

Головним було те, що держава знаходилась в більш вигідному становищі, а ніж автор, винахідник, раціоналізатор тощо. У радянській період не підтримувало розвиток приватної власності, в тому числі й у сфері інтелектуальної власності. На Заході творці мали значно широкі можливості щодо розпорядження результатами своєї творчої діяльності та отримувати від цього відповідну винагороду. В «країні Советов» такого не могло бути. Так, творці отримували винагороду, але не мали такої можливості щодо розпорядження результатами власної творчості. Це стосувалось й процедури захисту права інтелектуальної власності. Проте, такий правовий захист існував.

Спеціальне положення щодо авторського права було прийнято в 1925 р. Згодом радною Народних комісарів був прийнятий інший норматив у сфері авторського права яке діяло до 1963 р. Вказаними документами було зменшено строк правової охорони авторських прав — до 15 років.

Іншим було те, що більшість творів (літературних, наукових) охоронялось автоматично, без відповідної державної реєстрації. Строк хорони, як було вже зазначено, був значно меншим, а ніж у країна Заходу.

Натомість влада радянського періоду приділяла уваги питанням судового захисту прав авторів.

Так, зокрема, відділ проектів Наркомюсту УСРР у листі від 14.07.1933 р. № 72-231-13 дав пояснення Харківському обласному суду, у яких вказав, що позови авторів про стягнення винагороди за повне або часткове привласнення авторського права або за порушення цього права прирівняне до позовів про стягнення заробітної плати — ст. 3 Постанови ЦВК і РНК СРСР від 16.05.1928 р. Виходячи з викладеного такі позови звільнено від єдиної державної оп-

---

лати (п. «е» ст. 6 Положення про єдину державну оплату СЗ УСРС 1928 р. № 14 Ст. 65 (б))³².

У вказаний період права авторів захищалися й у порядку спрощеного судочинства, зокрема за судовим наказом.

Пленум Верховного суду СРСР від 20.11.1933 року № 45 підготував роз'яснення щодо видачі судових наказів у справах пов'язаних із захистом авторського права. Так, у означених роз'ясненнях вказувалось, що стягнення авторської винагороди за публічне виконання творів здійснюється відповідно до законодавства союзних республік шляхом видачі судових наказів або нотаріальних виконавчих написів на підставі відповідних відомостей виданих бухгалтерією видовищних підприємств. Наголошувалось на необхідності оперативного (швидкого) захисту — в найкоротші строки. Вказувалось, що й сама процедура примусового виконання таких рішень повинна бути негайною. Відповідно до Постанови Наркомюсту УСРР від 07.04.1932 р. судових наказ видавався судом на підставі видавничого договору. Для одержання судового наказу автору необхідно було подати лише видавничій договір, в якому повинна була визначена авторська винагорода. У разі, коли законодавством (того періоду) видавничій договір був відсутній, то автор міг подати два примірники друкованого твору чи дві засвідчені копії рукопису для підтвердження того, що видавництво прийняло рукопис для опублікування (ЗЗУСРР 1931 р. № 36 Ст. 282)³³.

Отже, не зважаючи на пріоритет публічності радянського права, останнє все ж приділяло належної уваги захисту результатів творчої діяльності, оскільки без неї не могло бути культурного, наукового розвитку суспільства.

У 1927 р. РНК СРСР було прийнято Положення про фірму. Цікавим є те, що це документ тривалий час регулював у сфері охорони та захисту права на фірмове найменування³⁴.

Законодавець надав певні пріоритети й в судовому захисту авторського права.

Так, наприклад, у ч. 1 ст. 126 Цивільного процесуального кодексу Української РСР (надалі — ЦПК УРСР) закріплювалось альтернативна підсудність у справах пов'язаних зі захистом результатів творчої діяльності. Позови, що впливають з авторського права на відкриття, винаходи, корисну модель, промисловий зразок та раціо-

---

³² Дроб'язко В. Процесуальні питання стосовно захисту права в Українській РСР у 30-х роках ХХ ст. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 6(104). 2018. С.112.

³³ Дроб'язко В. Процесуальні питання стосовно захисту права в Українській РСР у 30-х роках ХХ ст. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 6(104). 2018. С.113.

³⁴ О ведении в действие положения о фирме: постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 22.06.27. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002400-27> (дата звернення 07.05.2025).

налізаторську пропозицію можуть подаватися також за місцем проживання позивача³⁵.

Вказане положення в процесуальному законодавстві проіснувало до прийняття нового Цивільного процесуального кодексу України (надалі — ЦПК України), який набув з чинності з 1 вересня 2005 р. (прийняти у 2004 р.).

Здобуття Україною незалежності, а згодом й прийняття Конституції України (прийнята 28.06.1996 р.) відкрило новий період у розвитку вже національної системи правової охорони інтелектуальної власності та і самого права інтелектуальної власності.

Вперше в новій історії України закріплювалось конституційне положення щодо результатів інтелектуальної діяльності.

У ст. 54 Конституції України закріплено, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності³⁶.

В Основному Законі держави знайшов своє закріплення й принцип судового захисту порушеного права як один із універсальних демократичних інститутів — ст. 55, 124³⁷.

У 1992 р. було створено Державне агентство з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України (ДААСП України), основним завданням якого стала розробка законодавства у сфері авторського права.

Вже в грудні 1993 року Верховною Радою був прийнятий Закон України «Про авторське право і суміжні права».

На даний час означений нормативний акт вже не діє. Оскільки у 2023 році набув чинності новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» (від 01.12.2022 р. № 2811-IX)³⁸. Даним законом значним чином було змінено нормативні підходи сфери регулювання авторського права/суміжних прав. Важливим позитивним моментом стало те, що значений норматив кореспондується із сучасним викликами щодо широкого застосування цифрових технологій (у тому

---

³⁵ Цивільний процесуальний кодекс Української РСР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1500-06> (дата звернення 07.05.2025).

³⁶ Конституція України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 07.05.2025).

³⁷ Конституція України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 07.05.2025).

³⁸ Новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» (від 01.12.2022 № 2811-IX). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20/print> (дата звернення 07.05.2025).

числі і штучного інтелекту) у суспільному житті. Означене стосується і питань юридичного захисту.

Повернемось до нашого питання. Крім зазначеного було прийнято низку законодавчих і нормативних актів, що регулюють окремі питання захисту авторських прав — постанову «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва» 1994 р. та постанову «Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва» 1995 р.

У 1995 р. Україна приєдналась й до Бернської конвенції, що стало ще одним кроком на шляху запровадження в національне законодавство міжнародних стандартів захисту права інтелектуальної власності.

Як відома Україна, як держава-засновник ООН. І стала членом ВОІВ у 1970 р. Вже у 1992 р. Уряд України підтвердив продовження дії для нашої держави ряду основних міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності і з того часу співробітництво з ВОІВ розвивається і розширюється.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» містив низку новел, які раніше не були відомі українському праву.

Вказаним законом було розширено дію нормативу щодо об'єктів та суб'єктів авторського права і суміжних прав; закріпив понятійний апарат; можливість застосування міжнародних актів у сфері авторського права і суміжних прав; регламентував загальні засади діяльності спеціальних органів виконавчої влади у даній сфері; визначив основні об'єкти авторського права; визначив питання охорони означених об'єктів (були визначені й ті об'єкти, які не підпадають під охорону); визначив презумпцію авторського права та порядок набуття такого права; регламентував питання майнових та немайнових прав авторів; регулював договірні відносини — ст.ст. 1–11, 14–15, 33 Закон України «Про авторське право і суміжні права»³⁹.

Значної уваги у вищевказаному Законі було приділено уваги й питанням захисту порушеного авторського права й суміжних прав.

Згодом значної уваги законодавцем було приділено питанням захисту авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет — ст. 52¹ Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁴⁰.

У 1993 р. в Україні був прийнятий Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

---

³⁹ Закон України «Про авторське право і суміжні права». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/print> (дата звернення 07.05.2025).

⁴⁰ Закон України «Про авторське право і суміжні права». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/print> (дата звернення 07.05.2025).

Означеним законом регламентувалися питання пов'язані зі створенням, реєстрацією, охороною та захистом торговельних марок (знаків) в Україні⁴¹.

Одним із актуальних спеціальних законів у сфері захисту права інтелектуальної власності став Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»⁴², який також був прийнятий на початку 90-х рр ХХ ст. і діє й до цього часу. Даний Закон кореспондується з міжнародними правовими актами спрямованими на правовий захист розробників нових сортів рослин (Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин).

Загалом питання охорони та захисту права інтелектуальної власності знайшли своє правової регламентації близько у 11 спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, міжнародні договори, які були укладені Україною, акти Президента України, Кабінету Міністрів України та органів виконавчої влади України.

Іншим важливим документом у сфері розвитку охорони та захисту результатів інтелектуальної діяльності в Україні став Цивільний кодекс України (надалі — ЦК України). Ця «Цивільна Конституція» стало базовим документом у регулюванні всього комплексу цивільних відносин в державі. ЦК України набув чинності з 1 січня 2004 р.

Питання регулювання права інтелектуальної власності знайшли своє закріплення у Книги Четвертої ЦК України.

Так, у ч. 1 ст. 418 ЦК України визначено, що право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. ЦК України визначив й пріоритет судового захисту права інтелектуальної власності — ст. 432 ЦК України⁴³.

Також у ЦК України знайшли своє закріплення й універсальні цивільні норми, зокрема щодо основних способів захисту порушених цивільних прав (ст. 16 ЦК України).

Саме ЦК України у зв'язці із іншими нормативними актами щодо права інтелектуальної власності (його захисту) й створюють ту універсальну систему регулювання, охорони та захисту права інтелектуальної власності.

---

⁴¹ Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12/print> (дата звернення 07.05.2025).

⁴² Закон України «Про охорону прав на сорти рослин». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення 07.05.2025).

⁴³ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2025).

Іншим важливим документом, які кардинально змінив як політико-економічний, так і правовий розвиток України стала Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (надалі — Угода)⁴⁴.

Угода ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Та набула чинності з 01.09.2017 р.⁴⁵

Іншим важливим нормативом який прийнятий у 2018 р. став Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Даним нормативним актом визначаються загальні правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні⁴⁶.

Аналізуючи сучасний стан захисту права інтелектуальної власності в Україні, не можливо оминати увагою й зміни, які зазнало процесуальне національне законодавство.

Так, Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» було дано старт створення Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності^{47, 48}.

У 2017 році в межах процесу реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні Державна служба інтелектуальної власності України припинила виконувати функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності. Зазначені функції було тимчасово передано до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

---

⁴⁴ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 07.05.2025).

⁴⁵ Закон України № 1678-VII від 16.09.2014}. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/paran2#n2> (дата звернення 22.07.2025).

⁴⁶ Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19/print> (дата звернення 07.05.2025).

⁴⁷ Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення 07.05.2025).

⁴⁸ У цій роботі ми будемо розглядати процесуальні питання судового захисту права інтелектуальної власності саме в господарському судочинстві.

Протягом 2018–2019 років у складі державної системи правової охорони інтелектуальної власності років функціонував «Національний офіс інтелектуальної власності», який відповідав за реалізацію меморандумів про співробітництво між Мінекономіки України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ, WIPO).

Законом України від 16 червня 2020 р. № 703-IX було закладено поняття Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ) та визначено його функції. До створення НОІВ як державної організації згідно Закону, його функції тимчасово покладалися на «Укрпатент».

8 листопада 2022 р. УКРНОІВІ розпочав виконувати функції Національного органу інтелектуальної власності, а виконання цих функцій «Укрпатентом» було припинено⁴⁹.

Суттєвих змін українське законодавство у сфері інтелектуальної власності зазнало з початком війни.

Так, зокрема, на початку повномасштабної збройної агресії проти України держава впровадила особливі заходи для забезпечення охорони прав інтелектуальної власності. 1 квітня 2022 р. було ухвалено Закон № 2174-IX «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України». Цим нормативним актом фактично було призупинено перебіг багатьох процедур у сфері інтелектуальної власності, а саме: сплату зборів, продовження чинності охоронних документів тощо. Метою такого призупинення було запобігання втрати прав через обставини, які спричинені війною, а саме евакуацію, перебої в роботі установ, неможливість доступу до необхідних документів та інші форс-мажорні обставини (16 квітня 2025 р. Верховна Рада ухвалила законопроект № 9383, яким скасовується дія «воєнного» Закону № 2174-IX та відновлюються стандартні правила у сфері інтелектуальної власності)⁵⁰.

З метою посилення правового захисту права ІР у 2023 р. парламентом було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності»⁵¹.

Вказаним нормативом вносились зміни до низки нормативних актів щодо сфери інтелектуальної власності.

---

⁴⁹ Створення УКРНОІВІ. Матеріал з Вікіпедії. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/paran2#n2> (дата звернення 22.07.2025).

⁵⁰ Олена Середа. Скасування «воєнного» закону про інтелектуальну власність: що зміниться? ЮФ «Армада». URL : <https://armada.law/blog/skasuvannya-voeyennogo-zakonu-pro-intelektualnu-vlasnist-shho-zminytsya/> (дата звернення 22.07.2025).

⁵¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> (дата звернення 22.07.2025).

Так, зокрема, до ст. 432 ЦК України щодо вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та знищення таких товарів за рахунок особи, яка вчинила порушення.

Також, були внесені зміни до цивільного та господарського процесуальних кодексів. Означеними змінами було запроваджено процесуальну витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності (ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України)⁵².

Іншим кроком у сфері регулювання права інтелектуальної власності у період дії правового режиму військового стану, стало прийняття спеціального закону щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби.

Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби» передбачено — особисті немайнові права інтелектуальної власності на такі об'єкти належать військовослужбовцю, який створив відповідний об'єкт; майнові права інтелектуальної власності набуває держава Україна в особі Міноборони, головного органу військового управління Національної гвардії України, СБУ чи інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовим формуванням.

Військовослужбовець, який створив об'єкт права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, має право на справедливую винагороду у порядку та розмірі, визначених Кабінетом Міністрів України⁵³.

Необхідно зазначити, що вказаний закон, за своєю логікою спрямований на розвиток нових військових технологій (виноходів, удосконалень, тощо) саме тими, хто безпосередньо обізнаний з тими, чи іншими проблемами «на полі бою»⁵⁴.

У той же час до вказаного нормативу є багато і запитань з боку фахівців сфери інтелектуальної власності.

Отже, яка бачимо, українське право у сфері захисту права ІВ пройшло довгий еволюційний шлях свого розвитку. Наразі одним із пріоритетів розвитку національної сфери захисту інтелектуальної власності є його адаптація до європейських стандартів.

---

⁵² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> / (дата звернення 22.07.2025).

⁵³ Ухвалено Закон про розподіл прав інтелектуальної власності на розробки військових. URL : https://biz.ligazakon.net/news/238544_ukhvaleno-zakon-pro-rozpodil-prav-ntelektualno-vlasnost-na-rozrobki-vyskovikh дата звернення 22.09.2025).

⁵⁴ Даному питанню нами не буде приділятися уваги, оскільки останнє виходить за межі цієї роботи і потребує окремої дискусії.

Іншим важливим моментом, що впливає на особливості розвитку захисту права інтелектуальної власності є війна, яка вимагає вироблення особливих підходів у сфері ІВ, спрямованих на розвиток та швидке впровадження військових інновацій.

Також, варто вказати і те, що не дивлячись на війну, відбувається поступовий розвиток українського законодавства у сфері ІВ. Саме такий розвиток є один із фундаментів щодо післявоєнного відновлення країни.

1.3. Система захисту права інтелектуальної власності

Найбільше широке розуміння права інтелектуальної власності знайшло своє закріплення в ст. 2 Конвенції, що засновує всесвітню організацію інтелектуальної власності, від 4 липня 1967 р., у якій зазначено, що інтелектуальна власність включає права, які відносяться до:

- літературних, художніх і наукових творів;
- виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач;
- винаходів у всіх сферах людської діяльності;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;
- знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань і комерційних позначень;
- захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах⁵⁵.

Визначення щодо права інтелектуальної власності закріплено й у ЦК України, яке співпадає за своєю суттю із вказаним положенням Конвенції.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 418 ЦК України — право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом⁵⁶.

---

⁵⁵ Захист права інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: монографія / кол.авторів Дробязко, Мінддул А. В., Орлюк О. П., Тверезенко О. О., Штефан О. О., та ін. за ага.ред. д.ю.н. О. П. Орлюк. К.: ТОВ «Лазурит-Поліграф». 2009. С. 5–6.

⁵⁶ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2025).

Існують й наукові підходи, які розкривають зміст права інтелектуальної власності.

А. О. Коденець, досліджує юридичну природу права інтелектуальної власності, вказує, що існуючи доктринальні позиції сутності права на результати інтелектуальної діяльності можна поділити на дві групи:

- 1) аналогічні;
- 2) специфічні.

До першої належать доктрини, що трактують права на результати творчості за аналогією до існуючих інститутів цивільного права та обґрунтовують поширення на їх регулювання раніше вироблених правових механізмів — пріоритетну, персональну, деліктну та рентну теорії). До другої — теорії, що визначають права на результати інтелектуальної діяльності як самостійну і незалежну від існуючих правових інститутів категорії цивільних прав — теорія виключних прав, теорія інтелектуальних прав, нематеріальна теорія⁵⁷.

Р. Б. Шишка наводить власну теорію природи права на результати інтелектуальної діяльності, яка ґрунтується на тому, що класифікація відповідних концепцій відбувається на підставі ознак публічно-правового та приватно-правового підходу до вказаного права⁵⁸.

Важливою складовою права інтелектуальної власності є об'єкти цього права.

Під об'єктами права інтелектуальної власності варто розуміти результати інтелектуальної діяльності. Саме об'єкт і тим результатом на який націлений автор, група авторів (винахідник тощо). Результат, який дозволяє задовольнити творцям власні інтелектуальні, духовні та матеріальні потреби.

У чином у законодавстві України представлена широка лінійка об'єктів права інтелектуальної власності.

Так, до об'єктів авторського права відносяться:

- 1) літературні,
- 2) художні твори, зокрема, романи, поеми, статті та інші письмові твори,
- 3) лекції, промови, проповіді та інші усні твори,
- 4) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори;
- 5) музичні твори (з текстом або без тексту),
- 6) аудіовізуальні твори,

---

⁵⁷ Коденець А. А. Теоретические аспекты юридической природы права на результаты интеллектуальной, творческой деятельности и средства индивидуализации. Альманах цивилистики: сб.ст. 2001. № 4. С. 250–262.

⁵⁸ Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: монографія. Х. : Вид-во Харків нац. ун-ту внутр. Справ. 2006. С. 175–176.

-
- 7) твори живопису, архітектури, скульптури та графіки,
  - 9) фотографічні твори,
  - 10) твори ужиткового мистецтва,
  - 11) ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки,
  - 12) переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів,
  - 13) збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності,
  - 14) комп'ютерні програми;
  - 15) компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності,
  - 16) інші твори (ч. 1 ст. 433 ЦК України).

Відповідно до ст. 449 ЦК України до об'єктів суміжних прав належать:

- 1) виконання,
- 2) фонограми,
- 3) відеограми,
- 4) програми (передачі) організацій мовлення⁵⁹.

Практично аналогічний підхід щодо визначення об'єктів авторського права і суміжних прав (з деяким розширенням) запроваджений і у ст.ст. 8, 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁶⁰.

Об'єктами права інтелектуальної власності є винахід, корисна модель та раціоналізаторська пропозиція (ст.ст. 459, 460, 481 ЦК України); компонування інтегральної мікросхеми (ст. 471 ЦК України); сорти рослин та породи тварин (ст. 485 ЦК України); комерційне найменування (ст. 489 ЦК України); торгівельна марка (ст. 492 ЦК України); географічне зазначення (ст. 501 ЦК України); комерційна таємниця (ст. 505 ЦК України)⁶¹. Перелік об'єктів права інтелектуальної власності може бути розширений в окремих спеціальних нормативних актів, що регулюють сферу інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що розвиток сучасної економіки, технологій значно розвинув лінійку об'єктів права інтелектуальної власності, наприклад, об'єктами товарних знаків можуть бути звукові, світлові,

---

⁵⁹ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2019).

⁶⁰ Закон України «Про авторське право і суміжні права». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/print> (дата звернення 07.05.2019).

⁶¹ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2019).

світлозвукові та ніші позначення⁶² (нетипові об'єкти права інтелектуальної власності). Наприклад, товарним знаком (позначенням) є мелодія вмикання на телефонах компанії Nokia.

Законодавством визначено й суб'єктів права інтелектуальної власності та визначено об'єм його прав.

Відповідно до ст. 421 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору⁶³.

Статтею 422 ЦК України визначено порядок набуття право інтелектуальної власності, зокрема право інтелектуальної власності виникає (набувається) з підстав, встановлених цим Кодексом, іншим законом чи договором⁶⁴.

У ст. 1 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» зазначено, що правовласником є суб'єкт авторського права або суміжного права чи інша особа, крім організації колективного управління, яка на підставі договору з суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав чи згідно із законом має право на отримання частки доходу від прав⁶⁵.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 1 визначено, що автор — фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір⁶⁶.

У ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зазначається — винахідник є людина, інтелектуальною, творчою діяльністю якої створено винахід (корисну модель)⁶⁷.

Як бачимо, законодавцем надається практично ідентичне визначення дефініції суб'єкта права інтелектуальної власності.

---

⁶² Вачевський М. В., Кремень В. Г., Мадзігон В. М., Скотний В. Г., Левченко Г. С., Вачевський О. М. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: Підручник / За ред. проф. М. В. Вачевського. — К.: ВД Професіонал, 2005. С. 35-36.

⁶³ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2025).

⁶⁴ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2025).

⁶⁵ Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19/print> (дата звернення 07.05.2019).

⁶⁶ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 07.05.2025).

⁶⁷ Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» 15.12.1993 р. № 3687-XII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> (дата звернення 07.05.2019).

У контексті викладеного необхідно сказати, що правовласником може бути як сам автор, винахідник (творець), так і, наприклад, спадкоємці (правонаступник), які набувають всіх прав спадкодавця, у тому числі й на інтелектуальний продукт, який до цього належав останньому — ст. ст. 1216, 1218 ЦК України⁶⁸, ст. 19 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»⁶⁹.

У чинних законодавчих актах запроваджений практично єдиний підхід й щодо визначення обсягу прав суб'єктів права інтелектуальної власності.

Так, у ст. 423 ЦК України визначено, що особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

2. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам.

3. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності.

4. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом⁷⁰.

А у ст. 424 ЦК України закріплено обсяг майнових прав суб'єкта права інтелектуальної власності. Так, зокрема, майновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;

---

⁶⁸ Цивільне право України: Навчальний посібник. Кол. авт.: Ю. В. Білоусов, С. В. Лозинська, С. Д. Русу та ін./За загальн. ред. Р. О. Стефанчука. Київ, видавництво «Прецедент», 2005. С. 408-413.

⁶⁹ Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» 21.04.1993 р. № 3116-ХІІ. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення 07.05.2019).

⁷⁰ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2019).

---

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

2. Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

3. Майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах⁷¹.

Обсяг особистих (немайнових) прав та майнових прав визначений й у ст.ст. 11, 12 Закон України «Про авторське право і суміжні права»⁷².

Досліджуючи питання правового захисту результатів інтелектуальної діяльності, варто зупинитися на питанні передачі таких прав, зокрема майнових.

Відповідно до чинного законодавства така передача здійснюється на договірних засадах.

За допомогою договору автору не тільки здатний реалізувати результати своєї наукової, художньої чи літературної діяльності, бути визнання своєї майстерності або проведення наукових досліджень, але й отримати матеріальну винагороду за свою працю. Договір у цивільному праві виступає необхідною умовою реалізації майнових прав та інтересів творця, засобом задоволення його духовних потреб у самореалізації⁷³.

У цивілістичній літературі існують різні підходи щодо класифікації договорів⁷⁴.

Градацію мають й договори у сфері інтелектуальної власності.

Так, зокрема, у літературі наводиться перелік договорів на використання об'єктів права інтелектуальної власності, до таких належать:

- 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) ліцензійний договір;
- 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;

---

⁷¹ Цивільний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення 07.05.2025).

⁷² Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 07.05.2025).

⁷³ Кодинець А. О. Цивільно-правове регулювання зобов'язальних цивільних відносин: монографія / А. О. Кодинець. К.: Алєрта. 2016. С. 291.

⁷⁴ Цивільне право України: підручник. У 2-х т. / За ред. В. І Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер. 2004. Т. 2. 567 с. С. 188–189.

-
- 4) договір про передання виключних майнових прав;
  - 5) інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності⁷⁵.

Договір займає важливе місце в системі захисту прав (ст.ст. 16, 509, 626 ЦК України) Як відомо цивільні відносини можуть виникати на підставі договорів та правочинів (ст. 11 ЦК України). Договором визначається обсяг передачі прав інтелектуальної власності (майнових), у певній мірі питання захисту, у разі порушення договірних умов.

У системі права інтелектуальної власності існують різні види договорів, зокрема це і договір комерційної концесії (франчайзинг)⁷⁶, який наразі починає широко застосовуватися в підприємницькій діяльності⁷⁷.

Як бачимо, право інтелектуальної власності є доволі об'ємною юридичною категорією, включає в себе такі правові інститути, як: авторське право і суміжні права, право промислової власності, окремо можна говорити, виходячи з його ролі та значення в економічному сенсі, про інституту права на засобі індивідуалізації учасників цивільного обороту. Важливим елем том в структурі інтелектуальної власності є питання захисту такого права.

Отже, і питання захисту правового захисту є складним і багатограним.

Захист порушеного права та охоронного законом інтересу займає важливе місце в системі реалізації нормативних актів та права в цілому.

У теорії права існує цілком правильна позиція відносно того, що реалізація принципу законності у повній мірі не можлива без належного механізму правового захисту⁷⁸.

В юридичній літературі представлені різні моделі системи правового захисту права інтелектуальної власності.

Так, науковцями вказується про юрисдикційний та неюрисдикційний захист порушеного права інтелектуальної власності⁷⁹. Аналогічну градацію підтримають й автори монографічного

---

⁷⁵ Договірні форми розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права: монографія / кол. авторів за наук. ред. Мироненко Н. М.; НДІ ІВ НАІПрН України. К.: Інтерсервіс. 2014. С. 11–12.

⁷⁶ Падучак Б., Талда М. Проблемні аспекти визначення предмета договору комерційної концесії / Теорія і практика інтелектуальної власності. № 6(73). 2013. С. 51–53. URL http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2013_6/8.PDF (дата звернення 07.05.2019).

⁷⁷ Ми не будемо зупинятися на питаннях проблематики договірних відносин у сфері інтелектуальної власності, оскільки воно може вивести нас за межі роботи. Тут ми згадали про роль договорів в загальному контексті щодо питань захисту.

⁷⁸ Ромашов Р. А. Пархоменко Н. М., Легуш С. М. та ін. Теорія держави і права: Навчальний посібник / За заг. ред. професора Р. А. Ромашова та ст. наукового співробітника Н. М. Пархоменко. К.: КНТ. 2007. С. 186–189.

⁷⁹ Право інтелектуальної власності. Акад. курс. Підручник для студентів вищ. навчальн. закладів. За редакц. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. С. 487–488.

дослідження «Захист права інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», проте вони вказують про наявність «спеціальної форми» захисту права інтелектуальної власності та охоронюваного законом інтересу — в адміністративному порядку (звернення до певного органу влади за захистом свого порушеного права)⁸⁰.

О. О. Штефан вказує, що захист авторського права, а також охоронних законом інтересів здійснюється у передбаченому законом порядку, тобто за допомогою застосування належної форми, засобів і способів захисту⁸¹.

Звісно, що означена позиція стосується виключно захисту авторського права й є вузькою в сенсі розуміння поняття захисту права інтелектуальної власності.

Більше широке трактування розуміння захисту права інтелектуальної власності дає Н. М. Мироненко, яка вважає, що прав і законних інтересів суб'єктів інтелектуальної власності реалізується через механізм захисту, що становить систему форм, способів і засобів діяльності відповідних юрисдикційних органів та зацікавлених осіб, спрямовану на захист прав й інтересів суб'єктів інтелектуальної власності⁸².

Ми вважаємо, що запропоноване бачення у повній мірі відображає теоретичну суть захисту права інтелектуальної власності і може бути взятий до уваги. Але ми вважаємо, що все же він підлягає уточненню, зокрема щодо самого алгоритму, структури захисту, його елементів.

У літературі з дослідження захисту права інтелектуальної власності представлена інша дефініція. Так, захист права інтелектуальної власності розуміється як передбачену законодавством діяльність відповідних державних органів з визнання, поновлення права, а також усунення перешкод, що заважають реалізації прав та законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності⁸³.

Отже, як бачимо в спеціальній літературі з інтелектуальної власності існують певні різні підходи щодо градації процедур захисту права інтелектуальної власності.

---

⁸⁰ Захист права інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: монографія / кол.авторів Дробязко, Міндрул А. В., Орлюк О. П., Тверезенко О. О., Штефан О. О., та ін. за ага.ред. д.ю.н. О. П. Орлюк. К.: ТОВ «Лазуріт-Поліграф». 2009. С. 8–9.

⁸¹ Штефан О. О. Цивільно-процесуальний захист суб'єктивного авторського права: теорія, законодавство, судова практика: монографія / О. О. Штефан. Тернопіль: Підручники і посібники. 2017. С. 104.

⁸² Мироненко Н. Захист прав на торговельні марки: українська практика та європейський досвід. Право України. 2011. № 3. С. 30–31.

⁸³ Захист права інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: монографія / кол.авторів Дробязко В. С., Міндрул А. В., Орлюк О. П., Тверезенко О. О., Штефан О. О., та ін. за зага.ред. д.ю.н. О. П. Орлюк. К.: ТОВ «Лазуріт-Поліграф». 2009. С. 8.

До юрисдикційного захисту порушеного права інтелектуальної власності відноситься захист, який здійснюється відповідними уповноваженими органами (юрисдикційними органами), до яких відноситься суд. Як відомо саме судовий захист є найбільш універсальним та демократичним захистом порушеного права та охоронного законного інтересу (ст.ст. 3, 8, 19, 55 Конституції України). Говорячи про юрисдикційний захист не можна оминати увагою судовий захист, який відноситься до універсального захисту будь-якого порушеного права та охоронного інтересу⁸⁴.

У свою чергу юрисдикційний захист маю свою внутрішню градацію в залежності від виду форми захисту, порядку (процедури) та способів такого захисту.

Так, юрисдикційний захист поділяється, зокрема, на: цивільно-правовий, кримінально-правовий, адміністративно-правовий (порядок захисту).

Щодо «спеціальної форми захисту», то ми вважаємо, що виділяти її в окремий вид із моделі юрисдикційного захисту не є доцільним, оскільки це створює певні складнощі в розумінні юрисдикційного захисту — фактично виділяє зі загального контексту. Адже, юрисдикційний захист здійснюється певним державним органом в межах визначеної правової компетенції.

Викладене підтверджується й позицією законодавця. Так, зокрема, у ч. 1 ст. 54 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права та/або суб'єктів суміжних прав здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством⁸⁵.

У правовій літературі існують різні підходи щодо розуміння форми захисту порушеного права, ми вже вище вказували про існуванні відповідної дискусії.

До прикладу, М. К. Галянтич, О. Грошова та ін. вказують, що форма захисту є певний порядок (процедура) захисту права та інтересів, що здійснюється тим чи іншим органом залежно від його природи (юрисдикції)⁸⁶.

Про значення форми у процесі реалізації правових норм, вказують й дослідники інших галузей права, зокрема адміністративного.

---

⁸⁴ Окремі процесуальні питання цивільно-процесуального захисту нами будуть розглянуті у Розділу 2 цієї роботи.

⁸⁵ Закон України «Про авторське право і суміжні права». 01.12.2022 р. № 2811-XI. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 07.05.2025).

⁸⁶ Галянтич М. К. Особливості цивільно-правової охорони та захисту прав на житло. Право України. 2007. № 7. С. 100; Грошова О. Нотаріальна і судова форма захисту суб'єктивних прав. Право України. 2006. С. 94–98; Воложанин В. П. Несудебные формы разрешения гражданско-правовых споров. Свердловск : Сред.-Урал кн. изд. 1974. С. 5–6.

Так, зокрема, В. П. Діхтєвський, О. О. Губанов зазначають, що дотримання встановленої законодавством процедури у процесі застосування адміністративного законодавства як однієї з форм його реалізації суб'єктами владних повноважень (як власних, так і делегованих), є необхідною складовою механізму дотримання прав, свобод та інтересів приватних осіб у правовій державі⁸⁷.

Отже, як бачимо захист порушеного права та охоронного законом інтересу здійснюється в комплексі в межах певної правоохоронної діяльності компетентного органу (юрисдикційний захист).

У ст. 13 Конвенції про захист людини та основоположних свобод гарантовано кожному право на ефективний правовий захист — ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження⁸⁸.

Цілком зрозуміло, що все вищевказане відноситься й до захисту права інтелектуальної власності.

Розглядаючи в загальному аспекті механізм правового захисту порушеного права доцільно показати загальний алгоритм такого захисту.

Суб'єкт порушеного права (наприклад автор, виконавець або винахідник) самостійно обирає форму захисту (юрисдикційну, неюрисдикційну), далі порядок, у межах порядку обираються відповідні способи захисту (універсальні та спеціальні) щодо конкретних правовідносин.

У вище запропонованому нами алгоритмі ми застосовуємо термін «порядок», а не «процедура».

В юридичній енциклопедичній літературі тлумачиться суть правового терміну «процедура» як порядок, наступність, послідовність у вчиненні відповідних дій для досягнення певного результату^{89,90}.

У філологічних тлумачних словниках, зокрема В. Даля, «процедура» визначається як будь-яка тривала справа, порядок, обряд⁹¹.

Отже, «порядок» охоплює собою й «процедуру» (хоча можна говорити про певну тотожність цих понять). Такий підхід підтверджу-

---

⁸⁷ Діхтєвський П. В., Губанов О. О. Застосування як форма реалізації адміністративного законодавства: теорія та практика : монографія / П. В. Діхтєвський, О. О. Губанов / Запорозьке видавничий дім «Гельветика». 2015. С. 96.

⁸⁸ Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 07.05.2025).

⁸⁹ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. М. Шемшученко та ін. К.: Вид-во «Українська енциклопедія імені М. П. Бажана». 1998. Т. 5: П-С. 2003. С. 185-186.

⁹⁰ Ще раз нагадаємо, що в цій роботі ми не будемо детально досліджувати правову природу означених термінів.

⁹¹ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. Даль. М.: Руск. яз. 1989. Т. 3 П. 1990. С. 526.

ється й позицією законодавства у сфері захисту права інтелектуальної власності, зокрема авторського права.

Обрання відповідної форми захисту (порядку, способів) залежить в волі суб'єкта цивільних відносин, оскільки в цивільному праві привалює принцип диспозитивності (ст.ст. 12, 15, 16 ЦК України). Це стосується й захисту права інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 432 ЦК України).

Суб'єкт права інтелектуальної власності може на власний розсуд звернутися за захистом свого порушеного права та охоронного законного інтересу безпосередньо до суду, чи/або до іншого юрисдикційного органу або самостійно захищати свої права.

Означений підхід знаходить своєї законодавчої підтримки у сфері захисту авторського права і суміжних прав. У ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що за захистом авторського права або суміжних прав, а також права особливого роду (*sui generis*) у встановленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції мають право звертатися:

1) суб'єкти авторського права або суб'єкти суміжних прав для захисту свого авторського права або суміжних прав;

2) особи, яким надано виключне право на використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав та/або які мають право на отримання частки винагороди за використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, для захисту своїх прав та/або охоронюваних законом інтересів у межах договору із суб'єктом авторського права або суб'єктом суміжних прав від протиправних посягань будь-якої третьої особи на права такого ліцензіата або права отримувача частки зазначеної винагороди;

3) організації колективного управління відповідно до доручення правовласників-контрагентів з добровільного колективного управління відповідно до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» з урахуванням сфери їх діяльності, зазначеної в реєстрі організацій колективного управління;

4) акредитовані організації колективного управління з урахуванням сфери їх акредитації, зазначеної в реєстрі організацій колективного управління;

5) особи, яким належить право особливого роду (*sui generis*)⁹².

Говорячи про захист авторського права і суміжних прав, варто зазначити, що у чинній редакції Закону України «Про авторське

---

⁹² Закон України «Про авторське право і суміжні права». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 07.05.2025).

право і суміжні права» передбачає, що особи, зазначені в частині першій статті 54 вказаного Закону, мають право звертатися за захистом авторського права та/або суміжних прав до суду з будь-якими вимогами, не забороненими законом, зокрема про:

- 1) визнання авторського права або суміжних прав;
- 2) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 3) припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують авторське право та/або суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;
- 4) стягнення винагороди, передбаченої законодавством про авторське право і суміжні права;
- 5) відшкодування моральної шкоди;
- 6) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права або суміжних прав, включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права або суміжних прав, або стягнення компенсації;
- 7) припинення підготовчих дій до порушення авторського права та/або суміжних прав, у тому числі шляхом призупинення митних процедур, якщо є підстави вважати, що на митну територію України чи з митної території України можуть бути пропущені піратські примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технологічного засобу захисту об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав тощо;
- 8) опублікування за рахунок порушника в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та/або суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;
- 9) вжиття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та/або суміжних прав⁹³.

Як бачимо законодавець у ч. 2 ст. 54 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вказує про «вимоги», а не про «способи захисту», як це було передбачено у минулій редакції аналогічного закону (ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 р.).

У той же час сам термін вимоги є процесуальним, що підтверджується редакцією статей, які регламентують форм і зміст позовних заяв у цивільному та господарському судочинстві, за правилами яких, переважно, розглядаються справи щодо захисту права інтелектуальної власності.

Так, наприклад, відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України у позовній заяві позивач повинен викласти зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи дого-

---

⁹³ Закон України «Про авторське право і суміжні права». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 07.05.2025).

вором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів — зміст позовних вимог щодо кожного з них⁹⁴.

Аналогічне міститься і в п. 4 ч. 3 ст. 162 ГПК України⁹⁵.

Означена правова ситуація призводить до змішування різних правових понять («способи захисту» — матеріальне право) та процесуальному праву («вимоги» — матеріальне право) у спорах щодо захисту авторського права.

Іншим є те, що у Законі України «Про авторське право і суміжні права» у ч. 3 ст. 54, законодавець фактично визначив зміст судового рішення у справах пов'язаних із захистом авторського права і суміжних прав, що також є прерогативою процесуального законодавства.

У даному випадку, доцільним було б на законодавчому рівні закріпити особливості змісту судового рішення ухваленого у справах про захист права інтелектуальної власності на рівні процесуального законодавства, з огляду на те, що законодавцем передбачено створення спеціалізованого суду щодо розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності — Вищий суд з питань інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 20 ГПК України)⁹⁶.

У контексті вищевикладеного ми б хотіли б зосередити увагу на питанні запуску Вищого суду з питань інтелектуальної власності, оскільки означене проблематика стосується системи правового захисту сфері ІР.

За результатами судово-правові реформи 2016–2017 рр. було дана старт для створення та діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Розгляд та вирішення спорів про право інтелектуальної власності повинен здійснюватися за правилами господарського судочинства (Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів») у Господарському-процесуальному кодексі (надалі — ГПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 20 ГПК України «Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема:

---

⁹⁴ Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 07.05.2025).

⁹⁵ Господарський процесуальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> дата звернення 07.05.2025).

⁹⁶ Господарський процесуальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> дата звернення 07.05.2025).

---

1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;

2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань⁹⁷.

Отже, як бачимо законодавець визначив повноваження спеціалізованого суду практично щодо всіх категорій спорів сфери інтелектуальної власності.

Принцип можливості створення вищих спеціалізованих судів закріплений у ч. 4 ст. 125 Конституції України⁹⁸.

Зазначені конституційні положення щодо вищого суду, що спеціалізується на вирішенні спорів пов'язаних з інтелектуальною власністю знайшли свій розвиток у п. 1 ч. 1 ст. 31, ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁹⁹.

Поруч із тим, наразі, Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності не став реальністю, порівняно із Вищим антикорупційним судом, який також належить до блоку спеціалізованих судів (мова йде про два суди — Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд).

---

⁹⁷ Господарський процесуальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> дата звернення 07.05.2025).

⁹⁸ Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.08.2025).

⁹⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.08.2025).

На сьогоднішній день поки не має чіткої позиції відносно запуску роботи спеціалізованого суду у сфері вирішення спорів про інтелектуальну власність.

Те, що спеціалізований суд так і не запрацював пояснюється багатьма причинами (суспільно-політичні, організаційні тощо).

У той же час, наразі, в Україні презентована нова Стратегія розвитку системи правосуддя на 2025–2030 роки, яку започаткував Офіс Президента України (відповідальна І. Мудра), по суті, це нова реформа системи національного правосуддя.

Так, зі ЗМІ можемо дізнатися наступне: «Офіс Президента підготував проєкт Стратегії розвитку правосуддя на 2025–2030 роки. Ця стратегія опрацьовувалася багатьма учасниками. Для розробки стратегії ми використали інформацію з Тіньового звіту і ті вимоги, які висувуються Україні при вступі до ЄС... Важливо, що ця стратегія буде єдиним документом влади у реформуванні правосуддя», — зазначила Мудра.

За її словами, стратегія включає два блоки. Перший блок стосується розвитку системи розвитку судової гілки влади, адвокатури, прокуратури і реформування юридичної освіти. Також приділяється увага здійсненню перехідного правосуддя на окупованих територія. Другий блок стосується удосконалення конституційного судочинства¹⁰⁰.

Дійсно, виклики сьогодення ставлять необхідність у вироблені нових підходів, модернізації системи національного правосуддя. І подібна реформа є необхідною, особливо з огляду на набуття Україною статусу держави-кандидата до членства в Європейському Союзі (надалі — ЄС), вирішення завдань воєнного часу та післявоєнного відновлення країни.

Свого часу стратегія правосуддя 2021–2023 рр. була виконана лише частково. Варто зазначити у межах цієї стратегії було визначено — завершення конкурсів на посади суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності та його Апеляційної палати, а також створення умов для початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Щодо означеної стратегії, то свого часу деякі правники вказували, що «Стратегія не містить конкретних планів і лише окреслює напрямки реформування. Конкретні ж дії, заходи і навіть завдання має визначити комісія з питань правової реформи. В цілому ж за змістом Стратегія — скоріше про «за все хороше, проти всього поганого».

---

¹⁰⁰ Стратегія розвитку системи правосуддя на 2025-2030 роки стане єдиним документом для його реформування. УКПІНФОРМ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3921385-strategia-rozvitku-pravosudda-20252030-stane-edinim-dokumentom-reformuvanna-pravosudda-mudra.html> (дата звернення: 18.08.2025).

З плюсів відзначу окреслені напрями на діджиталізацію та удосконалення інституту адвокатури. Цікаво виглядає ідея встановлення для окремих категорій справ обов'язкової медіації, але оскільки для її впровадження потрібні зміни до Конституції, практична реалізація цього положення дуже сумнівна.

Занепокоєння викликає ідея щодо нової «судової карти», що передбачає перехід до моделі: одна область — один апеляційний суд, у складі якого будуть утворюватися палати з розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних та господарських справ. Навряд чи судовій системі піде на користь чергове перетасування суддів та будівель, тип паче, що проблематику в цьому питанні взагалі важко знайти.

Головне, що хотілося б бачити, — це вирішення питання фінансування судової влади і тим самим підвищення її незалежності. Однак Стратегія в цьому контексті містить настільки загальні й розмиті поняття, так що оцінити їх користь досить складно¹⁰¹.

В оприлюднених основних положення стратегії правосуддя до 2029 р. не знайшлось місяця Вищому суду з питань інтелектуальної власності.

У документі більшої уваги приділяється іншому спеціалізованому суду: «Стратегія передбачає створення Вищого адміністративного суду, який, буде розглядати частину справ, які були підсудні ліквідованому ще у 2022 р. Окружному адміністративному суду міста Києва. Вказаний суд планується створити за принципом Вищого антикорупційного суду.

Розглядати ВАС буде виключно спори з Верховною Радою, Президентом, Кабінетом Міністрів, міністерствами, центральними органами виконавчої влади, Національним банком тощо.

Поруч із тим, у владі не відмовилися і від запуску роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Конкурсний відбір суддів у зазначений суд розпочався ще у 2017 р., однак так і не був завершений¹⁰².

Як бачимо чітких планів щодо запуску Вищого суду з питань інтелектуальної власності стратегія правосуддя 2029 р. не містить, що створює певну невизначеність статусу вказаного суду.

У той же час вимушена перерва має і позитивне значення для осмислення питань присвячених роботі такого суду.

А таки е.

---

¹⁰¹ Дмитро Шаповал «Плюси і мінуси «Стратегії розвитку системи правосуддя». Юридична газета online. URL : <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/plyusi-i-minusi-strategiyi-rozvitku-sistemi-pravosuddya.html> (дата звернення: 18.08.2025).

¹⁰² Нова стратегія судової реформи: що влада планує зробити з правосуддям до 2029 року. Судова-юридична газета. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/310626-nova-strategiya-sudebnoy-reformy-chno-vlast-planiruet-sdelat-s-pravosudiem-do-2029-goda> (дата звернення: 18.02.2025).

Це, наприклад, і питання щодо назви даного судового органу. Свого часу у науковій літературі вказувалось, про некоректність назви суду, зокрема щодо словосполучення «з питань інтелектуальної власності».

Так, А. Кодинець вказував, що «..одразу не можемо не відзначити певну некоректність формулювання назви цього спеціалізованого судового органу. Суд як орган, що здійснює правосуддя, загалом не займається вирішенням питань, у тому числі питань інтелектуальної власності. Будь-який судовий орган має бути спрямований на розгляд та вирішення спорів відповідної сфери, тому більш правильно вести мову про суд зі спорів інтелектуальної власності або суд у справах інтелектуальної власності, а не про суд з питань інтелектуальної власності»¹⁰³.

З означеною позицією ми повністю погоджуємось і вважаємо, що назва суду повинна узгоджуватися із юридичною термінологією відносно розуміння ролі і завдання, які повинен виконувати суд.

Іншим питань, як на нас, є те, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності повинен розглядати не тільки спори пов'язані із захистом права інтелектуальної власності, а спори пов'язані із порушенням антимонопольного законодавства, це пояснюється тим, що правозастосовна практика свідчить, що захист права ІР, у деяких категорія спорів, вирішується в аспекті порушення правил ринкової конкуренції.

Важливим є і вирішення питання відносно запровадження виключної підсудності Вищого суду з питань інтелектуальної власності щодо розгляду та вирішення у деяких категоріях справ, матеріали яких містять інформацію, віднесену до державної таємниці.

Наразі, такі справи розглядаються господарським судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ (ст. 30 ГПК України).

Цілком логічним є те, що справи пов'язані, наприклад із правам на секретний винахід, розглядав би саме спеціалізований суд.

Особливого значення вищевказане набуває в умовах війни, коли існує гостра необхідність у захисті права інтелектуальної власності на військово-технічної розробки.

Існує необхідність і щодо вирішення інших процесуальних питань, наприклад, запровадження імперативної норми щодо обов'язковості призначення судової експертизи у даній категорії спорів.

Не менш важливим є і питання спеціальної підготовки суддів сфери інтелектуальної власності, оскільки спори зазначеної сфери

---

¹⁰³ Анатолій Кодинець Захист прав інтелектуальної власності в умовах впровадження судової реформи. Підприємництво господарство і право. 3/2018. С. 10. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/3.pdf> (дата звернення: 18.08.2025).

характеризується своєю специфікою, що пояснюється необхідністю мати певні знання з технічних, наукових та інших питань тощо¹⁰⁴.

Розвиток цифрових технологій породжує нові завдання у сфері захисту права інтелектуальної власності. Це пояснюється виникненням нових видів порушення права ІР, особливостям формування доказової бази (фіксації, збирання доказів, визначення критеріїв щодо юридичного статусу доказів тощо)¹⁰⁵.

Втім, важливим є питання запуску роботи спеціалізованого суду у сфері вирішення спорів щодо інтелектуальної власності.

Запуск роботи вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності має завершити формування системи правового захисту сфери інтелектуальної власності.

Також наявність спеціалізованого суду у сфері захисту прав інтелектуальної власності сприяє формуванню єдиної профільної судової практики, формуванню суддівського корпусу, який саме спеціалізується на вирішенні таких справ, що є позитивним моментом з огляду на специфіку спорів про інтелектуальну власність .

Запуск роботи Суду ІР має важливе значення щодо завершення формування комплексної системи захисту та охорони права інтелектуальної власності в Україні яка складається із спеціального законодавства і профільних органів, які здійснюють організаційну, охорону, захисну та просвітницьку роботу в царні інтелектуальної власності. З огляду на сказане, важливим етапом було створення спеціального органу — Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ)¹⁰⁷.

Надалі зупинимось на певних цивільно-процесуальних аспектах судового захисту права інтелектуальної власності.

---

¹⁰⁴ Шабалін А. В. Чи бути суду ІР? VI Міжнародна науково-практична конференція ІНТЕРНЕТ-МІСТ «КІІВ – ДНІПРО» «Актуальні питання захисту прав інтелектуальної власності: сучасні виклики і тенденції розвитку» відбудеться 21–22 березня 2025 року. С. 921–927.

¹⁰⁵ Шабалін А. В. Актуальні питання захисту права інтелектуальної власності: навчально-практичний посібник. К.: НДІ ІВ НАПрН України. К. : Інтерсервіс, 2020. 160 с.

¹⁰⁶ Шабалін А. В. Чи бути суду ІР? VI Міжнародна науково-практична конференція ІНТЕРНЕТ-МІСТ «КІІВ – ДНІПРО» «Актуальні питання захисту прав інтелектуальної власності: сучасні виклики і тенденції розвитку» відбудеться 21–22 березня 2025 року. С. 921–927.

¹⁰⁷ Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ). ІР OFFICE. URL : <https://nipo.gov.ua>. (дата звернення: 18.08.2025). Про роль УКРНОІВу у системі захисту права ІР ми говорили у підрозділі 1.2. цієї роботи.

РОЗДІЛ 2.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПРИ ЗАХИСТІ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Принцип диспозитивності та дискреційні повноваження суду в процесі доказування в цивільному судочинстві

У ст. 10 Загальної декларації прав людини зазначається, що кожна людина на основі повної рівності має право на прилюдний розгляд її справи із додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Це право на правосуддя без будь-якої дискримінації за економічними ознаками є наслідком дії принципу верховенства права та кореспондується із положенням ст. 55 Конституції України, відповідно до якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом. При цьому кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Водночас доступ до правосуддя не є єдиним фундаментальним правом, яке гарантується громадянам у сфері захисту їх прав. В цьому контексті реалізація цього права забезпечується конституційними гарантіями, закріпленими у ст. 57 та 59 Конституції України: кожному гарантується право знати свої права і обов'язки, кожен має право на професійну правничу допомогу. В цьому контексті особливого значення набуває рівень правосвідомості особи щодо обізнаності її відносно належних їй прав та існуючих способів їх захисту.

Конституційне право доступу до суду конкретизується у галузевому законодавстві. Так, згідно зі ст.15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Наведене законодавче положення, в процесі правозастосовної діяльності було роз'яснено Верховним Судом у постанові від 19.01.2022 р. у справі № 924/316/21. Зокрема, суд зазначив, що наведена норма визначає об'єктом захисту саме порушене, невизнане оспорюване право чи законний інтерес. Порушення права пов'язано

із позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково. При оспорюванні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, спричинена поведінкою іншої особи¹⁰⁸. Своєю чергою суди, розглядаючи та вирішуючи конкретні справи, керуючись приписами ст. 3, 15, 16 ЦК України, визначають правову підставу для звернення осіб до суду за захистом порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів. За результатами розгляду такого спору суди визначають, чи було порушене цивільне право особи, за захистом якого позивач звернувся до суду, яке саме право порушено, в чому полягає його порушення, оскільки в залежності від цього визначається належний спосіб захисту порушеного права, якщо воно мало місце.

При цьому особа, яка подала позов (позивач), самостійно визначає чи мало місце порушення, невизнання чи оспорювання права або охоронюваного законом інтересом, які потребують судового захисту. Обґрунтованість підстав звернення до суду оцінюється судом у кожній конкретній справі за результатами розгляду позову (Постанова Верховного Суду від 10.11.2021 р. по справі № 910/8060/19)¹⁰⁹.

Реалізація права на захист у правовій доктрині безпосередньо пов'язується із принципом диспозитивності, що діє у цивільному законодавстві, сутність якого полягає у наданні особі, яка вважає свої права порушеними, невизнаними або оспорюваними, можливості застосувати способи захисту, визначені законом або договором. Водночас принцип диспозитивності діє й у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві.

Відтак принцип диспозитивності слід розглядати як міжгалузевий та функціональний принцип, якій також реалізується у цивільному процесуальному праві, в якому найбільш яскраво проявляється специфіка даної галузі права.

Диспозитивність (від латинського «*dispono*» — розпоряджатися) у найбільш загальному доктринальному розумінні означає можливість діяти на власний розсуд, самостійно обирати напрями своєї поведінки у встановлених законом межах. У різних галузях права диспозитивність має певні властивості та специфічні риси, однак її основу завжди становить право суб'єкта відповідних право-відносин, що полягає у певній свободі вибору способу реалізації своїх прав і самостійного розпорядження ними¹¹⁰.

---

¹⁰⁸ Постанова Верховного Суду від 19.01.2022 по справі №924/316/21. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_01_02_2022_roku_u_spravi_924_316_21. (дата звернення: 30.08.2025).

¹⁰⁹ Постанова Верховного Суду від 10.11.2021 по справі №910/8060/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101163526> (дата звернення: 30.08.2025).

¹¹⁰ Штефан А. Принцип диспозитивності у цивільному судочинстві. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2020. № 5. С. 73.

Цивільна процесуальна диспозитивність виникає з матеріально-правової диспозитивності та відображає свободу сторін, заінтересованих осіб в розпорядженні на власний розсуд процесуальними засобами захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

В цивільній процесуальній доктрині сутність принципу диспозитивності розкривається у двохелементній структурі:

1) матеріальна диспозитивність, пов'язана з правозастосовною діяльністю суду, що включає у себе: визначення характеру і обсягу позовних вимог (заперечень), можливість їх зміни (збільшення, зменшення); обґрунтування позовних вимог і заперечень і можливість їх зміни; реалізація матеріальних прав в процесі розгляду та вирішення цивільній справі в суді (зміна розміру позовних вимог, відмова від позову, визнання позову, укладення мирової угоди);

2) формальна диспозитивність або диспозитивність правомочностей осіб, які беруть участь у розгляді справи, що розкривається у: механізмі руху цивільної справи в суді (наприклад, право ініціювати порушення справи в суді, право на відкликання позовної заяви, право апеляційного оскарження судового рішення тощо); реалізації процесуальних прав, які не позначаються на механізмі руху цивільної справи в суді (наприклад, право осіб, які беруть участь у справі, заявляти відводи суду, прокурору, експерту, перекладачу, право вступати в процес як третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору тощо)¹¹¹.

Такий підхід до розуміння сутності цивільної процесуальної диспозитивності, ще за радянських часів, викликав у науковців спір з приводу визначення, розпорядження якими правами, матеріальними та процесуальними або лише процесуальними, охоплює принцип диспозитивності. Саме у той період часу у цивільній процесуальній доктрині було сформовано декілька точок зору.

Так, одні науковці стверджували, що принцип диспозитивності означає свободу розпорядження як суб'єктивними матеріальними правами, так і процесуальними правами (по суті — процесуальними засобами захисту матеріальних прав). Прихильники другої точки зору вказували, що відповідно до принципу диспозитивності заінтересовані особи мають можливість розпоряджатися тільки процесуальними правами. На думку прихильників третього напряму наукової дискусії диспозитивність слід розуміти як можливість розпорядження матеріальними правами, спір щодо яких став предметом судового розгляду, і процесуальними правами, що впливають на рух справи в суді¹¹².

---

¹¹¹ Васильєв С. В. Цивільний процес. Підручник. К.: Алерта, 2019. С. 45–46.

¹¹² Дем'як В. М. Принципи визначення правового статусу учасників господарського процесу в Україні. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/pres-centr/news/8312/> (дата звернення: 28.08.2025).

Розглянемо наскільки зазначене розуміння принципу диспозитивності узгоджується сьогодні з положеннями чинного національного законодавства. Так, у ч. 5 ст. 55 Конституції України закріплено конституційне право кожної особи будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Своєю чергою, ця норма отримала свого розвитку у ст. 15 ЦК України, якою встановлено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання, кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. При цьому у ч. 1 ст. 16 ЦК України передбачено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Водночас, реалізація права звернутися до суду вирішується у площині реалізації норм процесуального законодавства, оскільки здійснення кожною особою права на судовий захист залежить, від самої заінтересованої особи (ст. 4 ЦПК України). Тому, якщо виходити із загальних положень законодавства, прихильники третьої точки зору, які розкривали сутність принципу диспозитивності, як можливість розпорядження матеріальними правами, спір щодо яких став предметом судового розгляду, і процесуальними правами, що впливають на рух справи в суді, мали рацію. Такий підхід можна розглядати як широке тлумачення принципу диспозитивності.

Перший та другий підходи до розуміння принципу диспозитивності можна об'єднати, принцип диспозитивності у цивільному процесі пов'язаний з реалізацією сторонами та іншими заінтересованими особами процесуальних прав. Розпорядження матеріальними правами здійснюється шляхом реалізації регулятивних матеріальних правовідносин. Якщо такі відносини в силу спірності стали предметом цивільного процесу, розпорядження правами й обов'язками, що випливають з них, можливе лише за допомогою відповідних, передбачених ЦПК, процесуальних засобів, тобто через реалізацію певних процесуальних прав.

Якщо виходити із положень ЦПК України, а саме із п. 5 ч. 3 ст. 2, ст. 13 ЦПК України, можна зробити висновок, що принцип диспозитивності є галузевим принципом цивільного процесуального права, зміст якого полягає у процесуальному праві учасників справи розпоряджатися своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Цей висновок відповідає вузькому розумінню принципу диспозитивності, відповідно, певну рацію мають представники другого підходу, які зміст принципу диспозитивності пов'язували із можливістю заінтересованих осіб розпоряджатися тільки процесуальними правами.

Розкриваючи сутність принципу диспозитивності, слід брати до уваги, що механізм реалізації даного принципу у цивільному судочинстві вплинув на формування процесуальних аксіом, наприклад: ніхто не може бути примушений до подання позову проти своєї волі (*nemo invitus agere cogitur*); немає судді без позивача (*nemo iudex sine actore, kein Klager kein Richter*); суд пов'язаний вимогами сторін (*ne eat iudex ultra petita partium*)¹¹³.

Згідно із положеннями ст. 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до ЦПК України, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених законом випадках.

Збирання доказів у цивільних справах не є обов'язком суду, крім випадків, встановлених ЦПК України — суд має право збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи лише у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, а також в інших випадках, передбачених нормами ЦПК України.

Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Таке право мають також особи, в інтересах яких заявлено вимоги, за винятком тих осіб, які не мають процесуальної дієздатності.

Суд залучає відповідний орган чи особу, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Виходячи зі змісту ст. 13 ЦПК України у цивільній процесуальній доктрині виокремлюють наступні елементи принципу диспозитивності:

1) порушення цивільної справи в суді — відкриття провадження у справі можливе виключно за зверненням заінтересованої особи до суду;

2) визначення характеру і обсягу позовних вимог та заперечень, можливість їхньої зміни — диспозитивність цивільного судочинства зумовлює таку змістовну побудову меж розгляду справи, яка залежить виключно від волевиявлення учасників справи та не допускає втручання суду у цей процес;

3) розпорядження матеріальними правами та процесуальними засобами захисту (відмова від позову, визнання позову, укладення мирової угоди) — учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд;

---

¹¹³ Афанасьєв С. Ф. Цивільне процесуальне право. URL: https://stud.com.ua/69524/pravo/pravovi_aksiomi_tsivilnomu_protsesi#google_vignette (дата звернення: 30.08.2025).

---

4) розгляд цивільних справ здійснюється виключно на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених законом випадках;

5) порушення апеляційного, касаційного провадження, порушення питання щодо перегляду справи у зв'язку із ново виявленими або виключними обставинами;

6) вимога примусового виконання судового акту по цивільній справі¹¹⁴.

Виходячи із норм ЦПК України та виокремлених елементів принципу диспозитивності в цивільному судочинстві, у цивільній процесуальній доктрині сформульоване розуміння цього принципу, що було сприйнято судовою практикою. Так, принцип диспозитивності покладає на суд обов'язок розглядати лише ті питання, про вирішення яких його просять сторони у справі. Формування змісту й обсягу позовних вимог є диспозитивним правом позивача¹¹⁵. Отже, кожна сторона сама визначає стратегію свого захисту, зміст своїх вимог і заперечень, а також предмет та підстави позову, тягар доказування лежить на сторонах спору, а суд розглядає справу виключно в межах заявлених ними вимог і наданих доказів (ст. 12, 13 ЦПК України).

Виходячи із наведеного розуміння принципу диспозитивності можна припустити, що він реалізується у правах учасників справи. Водночас якщо звернутися до норм ЦПК України можна побачити численні норми, які закріплюють певні права й за судом, наприклад, діяти на власний розсуд і це стосується не лише оцінки доказів, а й усіх інших дій суду, які визначаються через слово «може» або «має право». Проте, у цивільній процесуальній доктрині висловлювалася думка, що правові конструкції «суд має право», «суд може» ще не свідчать про наявність у органа судової влади можливості розпорядженні якими-небудь правами. У такому випадку суду пропонується обирати найбільш допустимі в конкретному випадку варіанти процесуальних дій для досягнення загальної мети. При цьому наявність варіантів виступає процесуальною гарантією дотримання прав інших учасників процесу¹¹⁶.

З наведеним підходом не можна погодитись, оскільки наведені правові конструкції, що використовує законодавець, безпосередньо пов'язуються із досягненням мети цивільного судочинства — ефек-

---

¹¹⁴ Штефан А. Принцип диспозитивності у цивільному судочинстві. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2020. № 5. С. 73–74; Васильєв С. В. Цивільний процес. Підручник. К.: Алерта, 2019. С. 45.

¹¹⁵ Гришанова Н. Принцип диспозитивності та спосіб судового захисту у спадкових справах: позиція КЦС ВС. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212738_printsip-dispozitivnost-ta-sposb-sudovogo-zakhistu-u-spadkovikh-spravakh-pozitsiya-ktss-vs (дата звернення: 28.08.2025).

¹¹⁶ Гарієвська М. Б. До питання обсягу дискреційних повноважень суду в цивільному процесі. Університетські наукові записки. № 63. 2017. С. 119.

тивним захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Правові конструкції «суд може» та «суд має право» безпосередньо пов'язані з «дискреційними повноваженнями» суду, які є особливим предметом розгляду процесуальної доктрини.

Відповідно до положень правової доктрини дискреційні повноваження визначаються як право голови держави, уряду, інших посадовців в органах державної влади у разі ухвалення рішення з питання, віднесеного до їх компетенції, діяти за певних умов на власний розсуд у межах закону. Щодо дій суду, дискреційні повноваження науковці розглядають як розсуд суду, що має зобов'язально-дозвільний характер, проявляється через різновиди владного впливу, пов'язується з управлінням і регулюванням діяльності на основі і на виконання закону та має бути обмежений нормативно-правовими актами, що регламентують повноваження органів виконавчої влади (їх посадових осіб)¹¹⁷.

Сам по собі термін «дискреція» є словом французького походження, яке вперше було використане у 1705 р. та розумілось як «розбірливість» від латинського «discretio» та пояснювалось випадком, коли хтось віддається комусь на милість, та припускає, що ця інша особа буде достатньо проникливою, щоб не зловживати своїм розсудом¹¹⁸. Наразі, у правовій доктрині можна зустріти багато визначень терміна «дискреція» та «дискреційні повноваження», при цьому єдиного підходу до його розуміння не існує а ні в Україні, а ні в інших країнах світу.

Виходячи із судової практики, різні країни використовують свої підходи до тлумачення меж дискреційних повноважень, які можна поділити на дві великі групи: суб'єктивні та об'єктивні. Наприклад, у Німеччині застосовують підхід, за яким перевіряють усі обставини з метою захисту права на дискреційні повноваження, а у Франції, навпаки — перевіряють законність дій при здійсненні таких повноважень¹¹⁹.

Визначення «дискреційних повноважень» міститься у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2, прийнятих Комітетом Міністрів 11.03.1980 р. на 316-й нараді, під якими розуміються

---

¹¹⁷ Дискреційні повноваження, як головна причина виникнення корупційного середовища в публічній службі. URL: https://nkrzi.gov.ua/images/upload/573/7873/Dyskretsiyni_Povnovazhennia.pdf (дата звернення: 10.08.2025); Уласевич А. С. Прояв «духу» права у дискреційних повноваженнях суду. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7a15c61d-35cd-4d76-bde4-b92a1088e836/content> (дата звернення: 10.04.2025).

¹¹⁸ Discretion. Dictionnaire Français. URL: <https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/definition/discretion/> (дата звернення: 10.04.2025).

¹¹⁹ Новиков І. Демон демократії. Закон і Бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/147699.html> (дата звернення: 10.04.2025).

повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за таких обставин¹²⁰.

В Україні дискреційні повноваження законодавчо закріплені наказом Міністерства юстиції від 23.06.2010 р. №1380/5, в який було внесено зміни наказом від 24.04.2017 р. №1395/5 «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи», в якому «дискретні повноваження» визначаються як «сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта»¹²¹.

Тобто, дискреційні повноваження у більшій мірі пов'язані із здійсненням повноважень органами державної влади, спрямованих на виконання їх завдань і функцій, які безпосередньо пов'язуються у правовій доктрині із юрисдикцією цих органів або їх компетенцією.

Слід зазначити, що у правовій доктрині можна зустріти багато підходів до визначення «компетенції державних органів влади», проте найбільш розповсюдженим визначанням є те, що було запропоноване О. Ф. Скакун та відповідно до якого, компетенція державного органу (уряду, міністерства, парламенту, органів суду, міліції, прокуратури) розуміється як закріплена законом (або іншим нормативним актом) сукупність його владних повноважень (прав і обов'язків), юридичної відповідальності і предмета відання¹²².

Порівнюючи юрисдикцію або компетенцію органів державної влади, включаючи суд, та дискреційні повноваження, їх відмінність полягає у тому, що компетенція здійснюється на підставі та в порядку чітко визначеному законом, а дискреційні повноваження надають можливість діяти на власний розсуд в межах закону¹²³.

Виходячи із існуючих європейських підходів розуміння дискреційних повноважень у правовій доктрині виокремлюють два типи

---

¹²⁰ Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2, прийнятих Комітетом Міністрів 11.03.1980 на 316-й нараді. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_696#Text (дата звернення: 30.08.2025).

¹²¹ Методологія проведення антикорупційної експертизи, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 №1395/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#n8> (дата звернення: 30.08.2025).

¹²² Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. З рос. Х.: Консум, 2001. С. 364.
¹²³ Pouvoir discrétionnaire, d'appréciation, comment l'administration peut-elle agir? URL: <https://www.vie-publique.fr/fiches/20271-pouvoir-discretionnaire-dappreciation-action-de-ladministration> (дата звернення: 10.04.2025).

дискреції. Перший з них, своєю чергою поділяється на 3 види: щодо прийняття рішення; щодо одного із варіантів рішення; щодо способу дії. Другий — побудований за підходами у здійсненні дискреційних повноважень та також поділяється на 3 види: імперативний вид дискреції передбачає обрання одного з кількох запропонованих рішень, диспозитивний вид — рішення на власний розсуд, а інтерпретаційний вид передбачає забезпечення можливості інтерпретації невизначених юридичних понять. При цьому існує ціла низка критеріїв меж при здійсненні дискреції (відповідність дій та рішень закону та Конституції; дотримання прав і свобод особи, а також дотримання мети, задля якої суб'єкта наділено відповідними повноваженнями; дотримання рівноваги, тобто пропорційності між метою рішення та його негативними наслідками для прав, свобод чи інтересів осіб тощо)¹²⁴.

Говорячи про судовий розсуд, як щодо оцінки доказів, так і щодо визначення ефективного способу захисту тощо, наразі в Україні впродовж вже кількох років відбувається зіткнення представників двох концепцій — ультрадиспозитивності та дискреційного ремедіалізму. Відповідно до першої концепції, суд виступає як арбітр, тобто повинен не надавати захист, а вирішувати спір. Представники другої концепції вважають, що на суд покладається обов'язок самостійно знайти той спосіб захисту, яким порушене право може бути захищено¹²⁵.

Підсумовуючи наведені підходи до розуміння дискреційних повноважень можна говорити, що дискреція входить до структури повноважень органів державної влади, включаючи суд, коли законом надається цим органам права або покладається на них обов'язок діяти на власний розсуд в межах закону. Водночас, повноваження суду не можна зводити виключно до розгляду і вирішення справ. Повноваження суду, у тому числі і дискреційні, реалізуються і в організаційно-управлінських функції, що пов'язані із забезпеченням діяльності судів. Розглядаючи дискрецію як розсуд суду в межах закону, можна зробити висновок, що то вона повністю співпадає із розумінням диспозитивності.

Питання, щодо реалізації судом у своїй діяльності дискреційних повноважень чи додержання принципу диспозитивності існує не лише в національній доктрині цивільного судочинства, а й інших країнах-учасниць ЄС. Так, наприклад, у цивільній процесуальній доктрині Португалії тривалий час серед науковців ведеться поле-

---

¹²⁴ Новиков І. Демон демократії. Закон і Бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/147699.html> (дата звернення: 10.08.2025).

¹²⁵ Новиков І. Демон демократії. Закон і Бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/147699.html> (дата звернення: 10.08.2025);

міка щодо вирішення питань, пов'язаних із доказовою ініціативою та дискреційними повноваженнями судді. Наразі виокремлюють декілька підходів до вирішення цього питання. Так, одні дослідники пропонують повноваження судді визначати як *ex officio*, тобто із необхідності з'ясувати правдивість фактів. Таким чином, функція судді полягала б не лише у перевірці, аналізі чи оцінці доказів, але й певним чином у їх отриманні. Натомість інші дослідники, такі дії суду розглядають як додатковими чи льтра диспоз права сторін, оскільки надання доказів безпосередньо залежить від сторін¹²⁶. Після реформування цивільного процесуального права Португалії (1995 р.), на основі правозастосовної судової практики науковці відшукали баланс між реалізацією принципу диспозитивності та дискреційними повноваженнями суду, зазначаючи, що реалізація судом принципу диспозитивності не заважає йому обґрунтовувати своє рішення не лише фактами, встановленими на основі наданих сторонами доказів, а й на основі доказів отриманих з ініціативи суду та оцінці доказів на власний розсуд. Із введенням поняття «дискреційних повноважень», принцип диспозитивності не припинив свою дію відносно суду, а був певною мірою «пом'якшений», оскільки сторони продовжують вирішувати, які докази мають бути додані до справи. Проте спір не можна вважати справою сторін, оскільки захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та інтересів належить до інтересів суспільства, а отже, і самого суду, і суддя теж має сприймати процес як особисту справу¹²⁷.

В Іспанії у цивільному судочинстві також діє принцип диспозитивності, який підкреслює процесуальну ініціативу сторін та покладені на них процесуальні права та обов'язки. Водночас, приділяючи увагу ролі суду в процесі розгляду і вирішенні цивільних справ, іспанські науковці, роблять висновок, що суд, реалізуючи принцип диспозитивності, не порушує своїми діями інший принцип — неупередженості¹²⁸.

В цивільній процесуальній доктрині Італії науковці проводять розмежування принципу диспозитивності із принципом доступності доказів. Так, ст. 115-15 ЦПК Італії встановлює, що суддя повинен приймати рішення на доказах, поданих сторонами або прокурором, а також на фактах, які безпосередньо не оспорюються сторонами. Ви-

---

¹²⁶ Maria Elizabeth de Castro Lopes. Princípio dispositivo. Tomo Processo Civil, Edição 2, Junho de 2021. URL: <https://enciclopediajuridica.pucsp.verbeta/459/edicao-2/principio-dispositivo> (дата звернення: 25.08.2025).

¹²⁷ Machado, António Montalvão. O dispositivo e os poderes do tribunal à luz do novo Código de Processo Civil. URL: <https://bibliotecacomum.pt/catalogo/Autor/Home?author=MACHADO%2C+Ant%C3%B3nio+Montalv%C3%A3o> (дата звернення: 25.08.2025).

¹²⁸ Junoy, Joan Picó. El derecho a la prueba en el proceso civil. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=205840> (дата звернення: 25.08.2025).

ходячи із цього положення, суди у своїй практичній діяльності стикаються із проблемою походження доказів та розподілом доказової ініціативи, тобто реалізацією принципу доступності доказів — тенденційна монополія сторін та державного обвинувача щодо подання доказів, які суддя використовує для встановлення фактів та вирішення спору. Водночас принцип диспозитивності суду реалізується у його доказовій ініціативі, з метою захисту прав та інтересів найменш захищених верств населення, як певний баланс інтересів держави та суспільства в контексті справедливості, рівності та доступності до суду¹²⁹.

Відповідно до цивільної процесуальної доктрини Франції принцип диспозитивності визначається через реалізацію сторонами спору права ініціювати процес, при цьому на суд покладається обов'язок вирішити справу в межах заявлених позивачем вимог. Роль судді полягає у вирішенні справи на підставі закону із використанням певних прерогатив, що дозволяють йому втручатися у хід справи. Таким чином, принцип диспозитивності в однаковій мірі визначає процесуальну роль сторін та суду в цивільному судочинстві. Водночас, на думку французьких юристів, проблема реалізації принципу диспозитивності полягає у його відмежуванні від принципу змагальності, який теж належить до основних принципів цивільного судочинства¹³⁰.

Підсумовуючи наведені доктринальні підходи визначення принципу диспозитивності в цивільному процесі, що сформульовані фахівцями країн-учасниць ЄС на основі положень їх національного цивільного процесуального законодавства, можна зробити наступні висновки:

1) принцип диспозитивності реалізується як сторонами так й судом в процесі розгляду і вирішення цивільних справ;

2) реалізацію судом принципу диспозитивності пов'язують із здійсненням судом розпорядчо-диспозитивних функцій при розгляді та вирішенні цивільної справи, а також в доказовій діяльності;

3) існує досить «тонка» межа між реалізацією принципу диспозитивності та реалізацією принципу змагальності, що пов'язано із правами суду за певних обставин витребувати і досліджувати докази, тобто бути ініціатором визначення, отримання, дослідження а оцінки конкретних доказів;

---

¹²⁹ Maria Elizabeth de Castro Lopes. Princípio dispositivo. Tomo Processo Civil, Edição 2, Junho de 2021. URL: <https://enciclopediajuridica.pucsp.br/verbete/459/edicao-2/principio-dispositivo> (дата звернення: 25.08.2025).

¹³⁰ Machado, António Montalvão. O dispositivo e os poderes do tribunal à luz do novo Código de Processo Civil. URL: <https://bibliotecacomum.pt/catalogo/Author/Home?author=MACHADO%2C+Ant%C3%B3nio+Montalv%C3%A3o> (дата звернення: 25.08.2025).

---

4) принцип диспозитивності, що реалізується судом інколи розглядається як прояв реалізації окремих дискреційних повноважень суду, враховуючи що останні є значно ширшим поняттям, що охоплює всю діяльність суду, як органу державної влади та не обмежується лише розглядом і вирішенням цивільних справ.

У цивільній процесуальній доктрині також зверталась увага на близькість принципу диспозитивності та змагальності. Відповідно висловлювалась думка, що ч. 2 ст. 13 ЦПК України, в якій закріплюються деякі аспекти процесу доказування та обов'язку доказування, що відсилає до принципу змагальності за своїм змістом близька до ч. 7 ст. 81 ЦПК України. Тобто, зазначене положення не має відношення до принципу диспозитивності¹³¹.

Якщо виходити із того, що принцип диспозитивності реалізується в механізмі руху цивільного процесу, а подання доказів, як реалізація права учасниками справи, безпосередньо впливає на рух цивільних справ, то законодавець вірно відніс норму ч. 2 ст. 13 ЦПК України до диспозитивності цивільного судочинства, до того ж вона корелюється із положеннями ч. 1 ст. 13 ЦПК України.

Принцип диспозитивності безпосередньо корелюється із предметом та методом цивільного процесуального права, що й обумовлює його специфіку реалізації у цій галузі права.

Принцип диспозитивності реалізується у правах, що надають можливість учасникам справи на свій розсуд їх реалізовувати, завдяки чому відбувається вплив на рух цивільної справи.

До гарантій реалізації принципу диспозитивності можна віднести наступні положення:

1) відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною (ч. 3 ст. 4 ЦПК України);

2) особа, щодо захисту прав та інтересів якої, орган або особа, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, ініціювали порушення справи в суді, може брати участь у цій справі як позивач, оскільки ухвалене судове рішення є обов'язковим для виконання нею (ст. 56, 57 ЦПК України);

3) суд не може обмежувати ініціативу сторін щодо зміни предмету та підстав позову (ч. 3 ст. 49 ЦПК України), збільшення або зменшення розміру позовних вимог (п. 2 ч. 2 ст. 49 ЦПК України), а також обраних відповідачем засобів захисту від висунутих до нього позовних вимог (ст. 43 ЦПК України);

4) без волі позивача, яка втілюється у відповідному клопотанні, суд із власної ініціативи не може замінити неналежного відповідача належним (ч. 2, 3 ст. 51 ЦПК України).

---

¹³¹ Котуха О. С., Гентош Р. Є. Диспозитивність — принцип захисту суб'єктивних прав. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки. 2018. Вип. 7. С. 57.

Також слід брати до уваги, що кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи не вчиненням нею процесуальних дій (ч. 4 ст. 12 ЦПК України).

Також принцип диспозитивності безпосередньо пов'язується із правом на повноважний суд — ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом (ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII).

У цивільній процесуальній доктрині до гарантій реалізації принципу диспозитивності відносять так звані «диспозитивні заборони»:

- 1) заборона на порушення цивільної справи за ініціативою суду;
- 2) заборона на розгляд судом за своєю ініціативою незаявлених позивачем вимог;
- 3) заборона відмови в порушенні справи з підстав, не передбачених законом¹³².

Таким чином, сутність принципу диспозитивності зводиться до реалізації цивільних процесуальних прав заінтересованою особою, що визначають її поведінку під час судового захисту її порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, в результаті чого відбувається вплив на рух цивільної справи в суді.

2.2. Витребування доказів з ініціативи суду як забезпечення ефективного цивільного судочинства

Метою процесу доказування, виходячи зі змісту ст. 76 ЦПК України є встановлення наявності або відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, інші обставини, які мають значення для вирішення справи. Досягненню мети процесу доказування сприятиме всебічне, повне, об'єктивне з'ясування всіх обставин, що мають істотне значення для правильного розгляду і вирішення справи, що своєю чергою, забезпечать мету цивільного судочинства — ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 2 ЦПК України).

Зазвичай питання доказів і доказування у цивільній процесуальній доктрині розглядається через призму реалізацію принципу змагальності сторін в цивільному судочинстві (ч. 1 ст. 12 ЦПК). Відтак, на сторони покладається обов'язок доказування (ч. 3 ст. 12, ч. 1 ст. 81 ЦПК), що не є обов'язком суду (ч. 2 ст. 12 ЦПК), водночас суд

---

¹³² Штефан О. О. Функціональні повноваження суду при розгляді та вирішенні цивільних справ в аспекті судового розсуду. Інтернаука, 2021. № 6. С. 89–95.

у виключних випадках може збирати докази за власною ініціативою (ч. 7 ст. 81 ЦПК).

Загалом питання доказів і доказування у цивільних справах були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: В.Д. Андрійцо, Ж.В. Васильєва-Шаламова, О.С. Захарова, В.В. Комаров, Д.Д. Луспеник, В.В. Масюк, Р.В. Тертишнікова, А.С. Штефан тощо. Проте, питання витребування доказів судом за власною ініціативою повною мірою не розкрито.

Саме тому дане дослідження спрямоване на розгляд положень чинного цивільного процесуального законодавства, щодо реалізації судом права на збирання доказів за власною ініціативою, оцінку судової практики по застосуванню положень ч. 7 ст. 81 ЦПК, а також дослідження ухвал суду щодо витребування доказів за власною ініціативою.

Після реформування процесуального законодавства у 2017 р. та закріплення у ЦПК України право суду у виняткових випадках витребувати докази за власною ініціативою деякі науковці висловлювали занепокоєння, що це може призвести до відходу від змагальної моделі у бік слідчої моделі цивільного судочинства¹³³.

Наразі ініціатива суду щодо збирання доказів за власною ініціативою науковцями досліджується у межах дискреційних повноважень суду, тобто як його компетенція, яка прямо закріплена процесуальним законодавством, що реалізується у чітко визначених випадках¹³⁴.

Наукова дискусія щодо визначення меж судового розсуду в контексті дискреційних повноважень суду призвела до формування двох концепцій у цивільній процесуальній доктрині. Перша концепція — «ультра диспозитивна», відповідно до якої суд виступає як арбітр між позивачем і відповідачем, відтак він повинен вирішувати цивільні справи в межах заявлених вимог та відповідно до наданих сторонами доказів. Таким чином, представниками цієї концепції заперечується можливість витребування доказів судом з власної ініціативи. Друга концепція отримала назву «дискреційний ремедіалізм» — її представники визнають покладення на суд обов'язку самостійно знайти той спосіб захисту, яким порушене право може бути захищено, а також можливість витребувати докази за власною ініціативою¹³⁵.

---

¹³³ Московчук, Д. Порівняльний аналіз законодавства України та країн англосаксонської правової системи щодо подання доказів у цивільному процесі. Підприємство, господарство і право. 2019. № 4. С. 57.

¹³⁴ Гарієвська М. Б. До питання обсягу дискреційних повноважень суду в цивільному процесі. Університетські наукові записки. № 63. 2017. С. 117–129.

¹³⁵ Федорів В. Арбітр чи лікар? URL: <https://zib.com.ua/ua/print/155532.html> (дата звернення: 28.08.2025).

Відповідно до ч. 7 ст. 81 ЦПК України суду надане право збирати докази за власною ініціативою у випадках передбачених ЦПК України. До таких випадків належить наступні:

1) коли суд має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 7 ст. 81 ЦПК України);

2) коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ч. 2 ст. 13 ЦПК України);

3) з метою з'ясування обставин справи у справах окремого провадження (ч. 2 ст. 294 ЦПК України).

Таким чином, ЦПК України чітко визначив підстави, коли суд із власної ініціативи може витребувати докази. Водночас не зовсім зрозуміла логіка законодавця, щодо включення такої підстави як захист малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, у норму, яка розкриває сутність принципу диспозитивності. Логічним було б включити цю підставу до змісту ч. 7 ст. 81 ЦПК України, оскільки саме дана норма встановлює правила доказування і подання доказів у цивільних справах, а також містить вказівку про виключні випадки, коли суд може за власною ініціативою витребувати докази щодо предмету спору.

Повертаючись до формулювання ч. 7 ст. 81 ЦПК України, а саме до підстави витребувати докази судом з власної ініціативи — коли у суду є сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, слід зазначити. Що воно, за своїм змістом є оціночним і безпосередньо знаходиться у межах судового розсуду, що має зобов'язально-дозвільний характер, проявляється через різновиди владного впливу, який здійснюється на основі і на виконання закону та має бути обмежений нормативно-правовими актами¹³⁶. Водночас, у правовій доктрині дискусійним є не лише визначення меж судового розсуду, а й терміну «дискреція» та «дискреційні повноваження», при цьому єдиного підходу до його розуміння не існує а ні в Україні, а ні в інших країнах світу.

Виходячи із судової практики, різні країни використовують свої підходи до тлумачення меж дискреційних повноважень, які можна поділити на дві великі групи: суб'єктивний та об'єктивний. Наприклад, у Німеччині застосовують підхід, за яким перевіряють усі обставини з метою захисту права на дискреційні повноваження, а у

---

¹³⁶ Уласевич А. С. Прояв «духу» права у дискреційних повноваженнях суду. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7a15c61d-35cd-4d76-bde4-b92a1088e836/content> (дата звернення: 28.03.2025).

Франції, навпаки — перевіряють законність дій при здійсненні таких повноважень¹³⁷.

Повертаючись до компетенції суду щодо збирання доказів із власної ініціативи та їх підстав, виходячи із євроінтеграційних прагнень України, доцільно звернутися до цивільного процесуального законодавства країн-учасниць ЄС.

Так, наприклад, цивільне процесуальне законодавство Німеччини, в межах реалізації принципу змагальності зобов'язує сторони надавати докази на підтвердження фактів, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог. Водночас суд активний у процесі доказування в таких випадках:

1) суд може сам витребувати докази, незалежно від того у кого вони знаходяться (раніше тільки у сторін) (§142 ЦПУ);

2) суд може розпорядитися про переклад документів (§143 ЦПУ);

3) суд може призначити експертизу (§144 ЦПУ);

4) суд може звернутися в органи або до посадових осіб про витребування документів або видачі офіційних довідок; може викликати свідків на які посилається сторона та викликати експертів на усний розгляд, якщо відповідач вже зробив заперечення проти позову (§ 273 ЦПУ)¹³⁸.

Подібний підхід можна зустріти й у цивільному процесуальному законодавстві Франції. Так, з однієї сторони, кожна із сторін повинна доказати, відповідно до закону, факти, які необхідні для задоволення її вимог, а з іншої — суд наділяється правом активно діяти під час доказування, задля досягнення ефективного судочинства при розгляді цивільних справ. Зокрема, суддя за власною ініціативою має право викликати сторін (або одну із них) для дачі пояснень до суду (ст. 184 ЦПК); запропонувати стороні дати свідчення щодо певних фактів під присягою (ст. 318 ЦПК); зобов'язати свідків надати свої свідчення (ст. 199 ЦПК) у формі письмових пояснень (ст. 200 ЦПК) або в усній формі (ст. 224 ЦПК); призначити експертизу або викликати спеціаліста по фактичному питанні (ст. 232 ЦПК); витребувати речові докази, включаючи виїзд для ознайомлення із ними на місці (ст. 179 ЦПК); витребувати документи. Разом із тим ст. 143 ЦПК закріплює, що факти, від яких залежить вирішення спору, можуть бути перевірені за клопотанням сторін або за ініціативою суду¹³⁹.

---

¹³⁷ Новиков І. Демон демократії. Закон і Бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/147699.html> (дата звернення: 28.03.2025).

¹³⁸ Deutsche Zivilprozessordnung. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (дата звернення: 25.03.2025).

¹³⁹ Code de procédure civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGIT-EXT000006070716/ (дата звернення: 25.03.2025).

Наведені положення цивільного процесуального законодавства Німеччини та Франції дозволяють зробити висновки, що з метою досягнення ефективного судового захисту дія принципу змагальності в цивільному судочинстві може бути обмежена, при цьому підстави активної ролі суду в процесі доказування значно ширші, а ніж ті, що закріплені у ЦПК України.

Повертаючись до витребування доказів зі власної ініціативи суду під час вирішення цивільної справи, така ініціатива суду оформлюється ухвалою суду, як окремим документом, зміст якого має відповідати вимогам ст. 260 ЦПК України. Виходячи із змісту ч. 1 ст. 260 ЦПК України ухвала, що викладається окремим документом, складається з чотирьох частин, при чому третьою частиною є мотивувальна частина із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу. Відтак, коли суд витребує докази з власної ініціативи з підстав сумнівів у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, він в ухвалі має обґрунтувати чим викликані його «сумніви».

При розгляді конкретної цивільної справи можуть бути різні випадки, коли у суду виникають сумніви щодо добросовісного здійснення учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконання обов'язків щодо доказів. Проте аналіз судової практики свідчить про занадто широке тлумачення суддями положень ч. 7 ст. 81 ЦПК України.

Так, наприклад, під час вирішення цивільної справи про стягнення заборгованості суд обґрунтував застосування положень ч. 7 ст. 81 ЦПК реалізацією принципу суддівського керівництва процесом, що відбиває публічно-правовий інтерес в ефективності цивільного судочинства, а також необхідністю збереження відповідного балансу приватних і публічних інтересів, пов'язаних із виконанням завдання цивільного судочинства, яким є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України). Водночас, виходячи зі змісту ухвали про витребування доказів із власної ініціативи суду, вбачається неподання без поважних причин доказів, ухилення від подачі доказів позивачем¹⁴⁰. Виходячи зі змісту наведеної ухвали суду таке ставлення позивача до виконання свого обов'язку по доказуванню є підставою для залишення позовної заяви без розгляду

---

¹⁴⁰ Ухвала Решетилівського районного суду Полтавської області від 08 грудня 2021 р. у справі № 546/1033/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101756852/> (дата звернення: 25.03.2025).

згідно із ч. 10 ст. 84 ЦПК України. Натомість, суд керуючись принципом суддівського керівництва процесом та метою цивільного судочинства — витребув докази за власною ініціативою.

При розгляді іншої цивільної справи про визнання права власності в порядку спадкування за законом суд обґрунтував застосування положень ч. 7 ст. 81 ЦПК України наступним тлумаченням зазначеної норми процесуального закону — «...Неподання позивачем доказів або неможливість їх отримання, а також неподання клопотання про їх витребування дає можливість витребування судом доказів в порядку ч. 7 ст. 81 ЦПК України...»¹⁴¹. Проте згідно із положеннями ст. 175, 177, 185 ЦПК України неподання позивачем наявних у нього доказів разом з позовною заявою є підставою для залишення позовної заяви без руху, якщо ці недоліки виявлені до відкриття провадження у справі (ст. 185 ЦПК України). Відповідно до ч. 11, 13 ст. 187 ЦПК України суддя, встановивши, після відкриття провадження у справі, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у ст. 175, 177 ЦПК України, постановляє ухвалу, у якій зазначається підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків, який не може перевищувати п'яти днів з дня вручення позивачу ухвали. Якщо недоліки не усунуто у вказаний строк — позовна заява залишається без розгляду.

Вирішуючи іншу цивільну справу про стягнення заборгованості за кредитним договором, суд обґрунтував свою ініціативу щодо витребування доказів необхідністю перевірити доводи позивача, якими він обґрунтовує свої позовні вимоги¹⁴².

Також досліджуючи ухвали про витребування доказів з ініціативи суду, було встановлено, що судді не посилаються на ч. 7 ст. 81 ЦПК України і взагалі не обґрунтовують свою активну роль у збиранні доказової бази у цивільних справах. Наприклад, при вирішенні цивільної справи про визнання права власності на житловий будинок в порядку спадкування, суд обмежився наведенням вимог процесуального законодавства щодо стадії підготовчого провадження та обґрунтував витребування доказів з власної ініціативи необхідністю досягнути мету щодо повного і всебічного дослідження обставин справи та підтвердження їх необхідними доказами¹⁴³.

---

¹⁴¹ Ухвала Центрального районного суду м. Миколаєва від 16.05.2019 р. у справі №2/490/1217/2019. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81989961> (дата звернення: 25.03.2025).

¹⁴² Ухвала Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 17 березня 2021 р. у справі № 742/714/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95631509> (дата звернення: 25.03.2025).

¹⁴³ Ухвала Краснокутського районного суду Харківської області від 2 січня 2019 р. у справі № 627/1383/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78995228> (дата звернення: 25.03.2025).

Досліджуючи судову практику щодо реалізації положень ч. 7 ст. 81 ЦПК України непоодинокими випадками є посилання суду на положення ЦПК України, які безпосередньо не стосуються конкретної цивільної справи. Наприклад, в процесі вирішення цивільної справи про визнання права власності в порядку спадкування, суд в ухвалі про витребування доказів з власної ініціативи суду робить посилання на положення ч. 2 ст. 294 ЦПК України¹⁴⁴, що безпосередньо присвячені порядку розгляду справ окремого провадження, при тому, що конкретна справа розглядалася в позовному провадженні.

Плутанина із посиланням на належну норму цивільного процесуального законодавства має місце й при витребуванні доказів з ініціативи суду під час вирішення справ в окремому провадженні. Так, наприклад, суд, розглядаючи справу в окремому провадженні обґрунтовуючи необхідність витребування доказів з власної ініціативи у відповідній ухвалі робить посилання на ч. 7 ст. 81 ЦПК України¹⁴⁵, замість того, що б послатися на ч. 2 ст. 294 ЦПК України.

Наведені приклади судової практики щодо застосування судами положень ч. 7 ст. 81 ЦПК України свідчать про необхідність додаткових роз'яснень як щодо тлумачення добросовісного чи недобросовісного здійснення учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо подання доказів, так й щодо змісту обґрунтування сумнівів суду. Як зазначено у преамбулі Правил організації ефективного цивільного судочинства, затверджених рішенням Ради суддів від 28 лютого 2020 р. № 14 необхідними передумовами ефективного судочинства є добросовісне використання учасниками справи процесуальних прав (недопущення зловживання цими правами), добросовісне виконання встановлених законом обов'язків, дотримання всіма суб'єктами судового провадження етичних норм¹⁴⁶. Відтак, якщо розглядати недобросовісне здійснення учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів як порушення норм процесуального права, відповідною реакцією суду може бути постановлення окремої ухвали (ч. 2 ст. 262 ЦПК України), а не постановлення ухвали про витребування доказів з власної ініціативи (ч. 7 ст. 81 ЦПК України). Тому необхідно проводити розмежування щодо юридичних наслідків недобросовісного здійснення учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконання обов'язків щодо подання доказів.

---

¹⁴⁴ Ухвала Голошанського районного суду Рівненської області від 25.06.2019 р. у справі №557/239/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82662021> (дата звернення: 28.03.2025).

¹⁴⁵ Ухвала Городецького районного суду Хмельницької області від 20.08.2018 р. у справі №2-о/672/61/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75996308> (дата звернення: 28.03.2025).

¹⁴⁶ Правила організації ефективного цивільного судочинства, затверджених рішенням Ради суддів від 28 лютого 2020 року № 14. URL: [https://rsu.gov.ua/uploads > article](https://rsu.gov.ua/uploads/article) (дата звернення: 28.08.2025).

Ухвала про витребування доказів з ініціативи суду як судове рішення, різновид ухвал суду набирає законної сили відповідно до загальних умов, закріплених ст. 261 ЦПК України. Водночас, суд встановлює процесуальний строк, до закінчення якого зобов'язуюча ухвалою суду особа має надати, необхідні докази суду. Така ухвала суду не підлягає апеляційному оскарженню окремо від рішення суду (ст. 353 ЦПК України) та не підлягає касаційному оскарженню (ст. 389 ЦПК України). При цьому, якщо в ухвалі про витребування доказів з власної ініціативи суду йдеться про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних і фізичних осіб, згідно із п. 6 ч. 1 ст. 430 ЦПК України суд може допустити її негайне виконання.

Засобом впливу щодо зобов'язуючої особи, яка відповідно до ухвали суду про витребування доказів з ініціативи суду повинна надати суду необхідні докази у встановлений судом строк є заходи процесуального примусу, у разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, а також за неподання таких доказів з причин, визнаних судом неповажними (ч. 8 ст. 84 ЦПК України).

Згідно положень ст. 143 ЦПК України заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ЦПК України випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства. Видом заходу процесуального примусу є тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, що не звільняє відповідну особу від виконання обов'язків відповідних осіб (п. 3 ч. 1ст. 144 ЦПК України).

Як свідчить аналіз судової практики, наслідком невиконання ухвали суду про витребування доказів може бути постановлення окремої ухвали. Так, наприклад, під час вирішення цивільної справи № 192/683/22 судом було встановлено порушення приватним нотаріусом вимог процесуального законодавства — неодноразове невиконання ухвал суду щодо подання витребуваних судом доказів. Це стало підставою для постановлення судом окремої ухвали, якою інформувалося відповідне регіональне управління юстиції про порушення процесуального законодавства, зобов'язуючи його вжити заходи для запобігання повторних порушень зі сторони приватного нотаріуса, для вирішення питання про наявність підстав для направлення подання до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю приватного нотаріуса¹⁴⁷.

---

¹⁴⁷ Окрема ухвала Солонянського районного суду Дніпропетровської області у справі № 192/683/22. Від 11 листопада 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107259233> (дата звернення: 25.04.2025).

Проте, в даному випадку суд мав застосовувати положення п. 3 ч. 1 ст. 144 ЦПК України, а саме постановлення ухвали про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. Наведений випадок із практики суду ще раз вказує на досить тонку межу різних юридичних наслідків за недобросовісне використання учасниками справи процесуальних прав.

Викладене дозволяє зробити наступні висновки:

- витребування доказів з ініціативи суду слід розглядати через призму змагальності, водночас з урахуванням принципу пропорційності і балансу публічних та приватних інтересів в контексті завдань та мети цивільного судочинства. За для досягнення мети доказування у цивільних справах має відбуватися гармонічне поєднання активності сторін та суду в цивільному судочинстві. Активність сторін відображає приватноправові засади змагального процесу, а активність суду публічно-правовий інтерес у ефективності відправлення правосуддя;

- положення процесуального законодавства щодо можливості витребування доказів за ініціативою суду у випадку недобросовісної поведінки сторони щодо надання доказів покликане зберегти баланс між змагальністю сторін, що забезпечує реалізацію приватноправового інтересу у цивільному судочинстві, та активністю суду в контексті принципу суддівського керівництва процесом, що відбиває публічно-правовий інтерес в ефективності цивільного судочинства;

- недобросовісна поведінка сторін щодо доказів, в залежності від її змісту може мати різні юридичні наслідки — витребування доказів з ініціативи суду, заходи процесуального примусу (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом), постановлення окремої ухвали.

Судова практика свідчить про занадто широке тлумачення судом підстав застосування ч. 7 ст. 81 ЦПК України, та вимог до змісту мотивувальної частини ухвали про витребування доказів з ініціативи суду. Таке становище пояснюється відсутністю визначення недобросовісної поведінки сторін щодо доказів, а відповідно й різних юридичних наслідків за її різні прояви.

2.3. Витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності

Ключовим принципом цивільного та господарського судочинства є принцип змагальності, відповідно до якого кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Саме змагальний процес найбільш повно розкриває мету доказування — встановлення наявності або відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасни-

---

ків справи, інші обставини, які мають значення для вирішення справи (ст. 76 ЦПК України). Водночас, не завжди сторони спірних правовідносин мають можливість подати докази до суду в обґрунтування своєї правової позиції. Саме тому процесуальне, законодавство з метою забезпечення реалізації принципів судочинства, містить процесуальний механізм, що допомагає учасникам справи отримати докази, які вони не можуть отримати самостійно, тобто суд за їх клопотанням може витребувати необхідні докази.

Питання витребування доказів у справах щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності набуває своєї актуальності під впливом реалізації реформи законодавства у сфері права інтелектуальної власності. Наразі привертає увагу Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20 березня 2023 р. № 2974-IX, яким були внесені зміни до процесуального законодавства. Так, безпосередньо ЦПК України був доповнений ст. 84-1, ГПК України — ст. 81-1. Новація пов'язана зі специфікою витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності як результат виконання взятих Україною зобов'язань щодо імплементації у законодавство України положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію) та Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29.04.2004 р. про захист прав інтелектуальної власності.

Мова йде саме про імплементацію ст. 235 Угоди про асоціацію «Право на інформацію» (щодо можливості витребування судом інформації про походження і мережі розповсюдження товарів чи послуг, що порушують право інтелектуальної власності). У зв'язку з чим виникає потреба проаналізувати та визначити дієвість запровадженого механізму при розгляді справ, що пов'язані з порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Питання доказів і доказування у цивільних справах були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: В.Д. Андрійцьо, Ж.В. Васильєва-Шаламова, О.С. Захарова, В.В. Комаров, Д.Д. Лупеник, В.В. Масюк, Р.В. Тертишнікова, А.С. Штефан та ін. Водночас, витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності в контексті новел процесуального законодавства не досліджувалось.

Метою дослідження є виявлення специфіки витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності та визначення їх співвідношення із нормами процесуальних кодексів, що встановлюють загальні правила витребування доказів

і на цій основі спрогнозувати ефективність зазначеного процесуального законодавчого нововведення, передбаченого ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України.

Суд за вмотивованим клопотанням учасника справи може постановити ухвалу про витребування доказів у вигляді інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності:

1) від особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа порушує права інтелектуальної власності; та/або

2) від будь-якої іншої особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа пропонувала, отримувала, володіла та/або використовувала товари чи надавала послуги, що порушують права інтелектуальної власності, з комерційною метою; або

3) від будь-якої іншої особи, яка була вказана особою, зазначеною у пункті 2 цієї частини, як така, що задіяна у виробництві, виготовленні або розповсюдженні товарів чи наданні послуг, що порушують права інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 84-1 ЦПК України, ч. 1 ст. 81-1 ГПК України).

При цьому учасники справи у своєму клопотанні, звернутому до суду, повинні обґрунтувати зв'язок між інформацією, необхідною для встановлення походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, із порушенням права інтелектуальної власності чи наявністю достатніх підстав вважати, що розповсюдження певних товарів або надання певних послуг порушує права інтелектуальної власності.

Водночас, на законодавчому рівні встановлюються вимоги до змістовної частини інформації, яка витребується судом. Така інформація повинна містити:

1) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я, по батькові — для фізичних осіб) та адресу осіб, стосовно яких є достатні підстави вважати, що вони є виробниками, розповсюдjuвачами чи іншими попередніми володільцями таких товарів або надавачами таких послуг, у тому числі осіб, які здійснюють оптову чи роздрібну торгівлю такими товарами або надають такі послуги;

2) відомості щодо кількості та вартості вироблених, доставлених, поставлених, отриманих або замовлених товарів чи наданих послуг (ч. 2 ст. 84-1 ЦПК України, ч. 2 ст. 81-1 ГПК України).

Виходячи із змісту наведеної норми процесуального законодавства виникає потреба зосередити увагу на підставах, предметі, об'єкті та суб'єктах, щодо яких може бути застосована процесуальна дія — витребування доказів.

Підставами застосування положень ст. 84-1 ЦПК України та ч. 1 ст. 81-1 ГПК України є порушення права інтелектуальної власності чи обґрунтовані припущення, що розповсюдження товарів або надання послуг порушує права інтелектуальної власності.

Предметом будуть докази у вигляді інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг.

Водночас слід враховувати, що витребування доказів, як інформації у справах про порушення прав інтелектуальної власності, на підставі ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України, так само як й витребування доказів, не пов'язаних із потребою встановлення походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг може застосовуватись як захід забезпечення доказів у порядку, встановленому ст. 116-118 ЦПК України або ст. 110-112 ГПК України.

Виходячи із змісту ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України, об'єктом щодо якого можуть бути застосований спеціальний механізм витребування доказів є товар.

У процесуальних нормах, присвячених витребуванню доказів у справах щодо порушення прав інтелектуальної власності, не міститься визначення терміну «товар». Визначення цього терміну можна зустріти у законодавстві про захист прав споживачів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ (далі — Закон України № 1023-ХІІ) термін «товар» вживається як синонім «виробу» при визначенні «продукції». Таким чином, продукція визначається як будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб. Відтак, «товар» або «послуга» безпосередньо пов'язана із суб'єктом, який його виготовляє або надає. Своєю чергою, виходячи зі змісту ст. 84-1 ЦПК України та ч. 1 ст. 81-1 ГПК України, суб'єктом, до якого може бути звернута ухвала про витребування доказів є «виробник, розповсюдjuвач чи інший попередній володілець таких товарів або надавач послуг», який порушує або є припущення, що він порушує право інтелектуальної власності.

Закон України № 1023-ХІІ у ст. 1 «виробника» визначає як суб'єкта господарювання, який: виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та/або на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання; або імпортує товар.

Таким чином, інформація про виробника товару, про яку йде мова у ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України, зазвичай розміщується на упаковці товару, відтак потреби звертатися до суду із клопотанням про витребування такої інформації є доволі сумнівною.

Водночас, слід враховувати, що наразі є новий Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 р. № 3153-IX (далі — новий Закон України № 3153-IX), який відповідно до п. 1 Прикінцевих та перехідних положень має набрати чинність через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану.

У п. 38 ст. 1 новий Закон України № 3153-IX містить визначення терміну «товар», як «нехарчової продукції, а саме:

будь-яке рухоме майно, за винятком предметів, продаж яких необхідний для дотримання закону або іншим чином обумовлений законодавством;

будь-яке рухоме майно, яке включає або взаємопов'язане з цифровим вмістом або цифровою послугою таким чином, що відсутність цифрового вмісту або цифрової послуги унеможливає використання товару за призначенням (товари з цифровими елементами)». При цьому «продукція» визначається як «будь-який товар, робота (послуга), що виготовляється, виконується чи надається споживачу, а також харчовий продукт» (п. 25 ст. 1). Також оновлено й визначення «виробника», відтак виробник це «суб'єкт господарювання, який виробляє товар/харчовий продукт або заявляє про себе як про виробника товару/харчового продукту чи про виробництво такого товару/харчового продукту на замовлення, розміщуючи на товарі/харчовому продукті та/або на упаковці чи в супровідних документах, що передаються разом з товаром/харчовим продуктом споживачу, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання, або який імпортує товар/харчовий продукт» (п. 5 ст. 1).

Виходячи з оновленого визначення «виробника», так само, як й у відповідності до положень чинного Закону України № 1023-XII, інформація, що його ідентифікує може розміщуватись на упаковці товару. Відтак, сенсу витребувати через суд інформацію про виробника товару, якщо вона розміщена на упаковці не має.

Інше питання щодо інформації про розповсюджувача товару щодо якого є підстави вважати, що він порушує права інтелектуальної власності.

Узагальнене нормативне визначення, кого слід розуміти під розповсюджувачем товару відсутнє. Визначення даного терміну міститься у довідковій літературі. Так, розповсюджувач є перекладом англ. сл. *distributor, (including retailer)* — дистриб'ютор, включаючи роздрібних торгівців, визначається як фірма або агент промислового підприємства, які здійснюють реалізацію продукції й виступають як торгівці за договором на основі угоди про право на продаж в окремому регіоні. Угода фірми передбачає виконання дистриб'ютором

функцій, пов'язаних з реалізацією товару: організацію реклами в даному регіоні, передпродажну підготовку технічно складних товарів, надання покупцям сервісних послуг, аналіз кон'юнктури ринку та відгуків покупців про придбані ними вироби фірми тощо. Дистриб'юторами можуть бути супермаркети, гуртовики, дилери, брокери тощо¹⁴⁸.

На офіційному сайті «Дія» дистриб'ютор (або розповсюджувач) визначається як фізична або юридична особа в ланцюгові постачання, котра надає продукцію на ринку, яка не є ні виробником, ні імпортером, але відіграє ключову роль в контексті ринкового нагляду¹⁴⁹.

Натомість чинний та новий Закон України «Про захист прав споживачів» містять визначення терміну «продавець». Так у чинному Законі України № 1023-ХІІ «продавець» є суб'єктом господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації (п. 18 ст. 1). Певне уточнення даного терміну відбулось у новому Законі України № 3153-ІХ шляхом об'єднання «товару» та «харчового продукту», що реалізується чи пропонується до реалізації суб'єктом господарювання (п. 24 ст. 1).

Завдяки таким термінологічним визначенням «товару», «виробника», «розповсюджувача», «продавця», можна зробити висновок, що у ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України іде мова не просто про «товар», а про товар ведений в оборот, запропонований до реалізації.

Чинний Закон України № 1023-ХІІ містить визначення терміну «введення продукції в обіг», під яким розуміється «дії суб'єкта господарювання, спрямовані на виготовлення або ввезення на митну територію України продукції з подальшою самостійною або опосередкованою реалізацією на території України» (п. 2 ст. 1). Новий Закон України № 3153-ІХ не містить визначення такого терміну.

У наукових джерелах під товарами в обороті, як правило, розуміють продукцію, яка знаходиться на балансі підприємства, у вигляді товарних запасів, сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, готової продукції¹⁵⁰.

Відтак витребування через суд інформації, на підставі ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України, про виробників, розповсюджу-

---

¹⁴⁸ Дистриб'ютор (включаючи роздрібних торговців). Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. Київ: Ваіге, 2018. 826 с. (с. 217).

¹⁴⁹ Обов'язки виробника, імпортера, дистриб'ютора. Дія. Бізнес. URL: https://export.gov.ua/197-oboviazki_virobnika_importera_distribiutora (дата звернення: 25.03.2025 р.).

¹⁵⁰ Пертенко А. С. Предмет застави товарів в обороті або переробці. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2019. С. 340–343; Безух О. Товар і майнові відносини в умовах економічної конкуренції. Господарське право і процес 2017. № 4. С. 54–58.

вачів товарів або надавачів послуг, у тому числі осіб, які здійснюють оптову чи роздрібну торгівлю товарами або надають такі послуги може стосуватися лише тих товарів, які в обороті або запропоновані до реалізації (продажу) та порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності.

Виходячи із змісту ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України, суб'єктом, якому може бути адресована ухвала суду про витребування доказів, на підставі вказаних норм є «інші попередні володільці товарів». Виходячи із положень ЦК України «володілець» і «власник» є різними за своїм змістом та правовими наслідками терміни, оскільки володілець може і не бути власником, тобто це можуть бути різні суб'єкти за своїм правовим статусом. Так, згідно із ч. 1 ст. 319 ЦК України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Виходячи із положень ЦК України, безпосередньо із ст. 397, «володіння» можна визначити як тримання у себе речі. Водночас «тримання речі» це не означає наявність у суб'єкта правомочностей власника саме щодо розпорядження нею, наприклад, пропонування до реалізації (продажі). Також, «володіння» зазвичай є тимчасовим, наприклад, на підставі договору оренди, на відміну від права власності на річ, набуття якого іншою особою безпосередньо залежить від волі власника речі. Коли мова йде про товар в обороті «попередніх володільців» бути не може, оскільки такий товар є власністю виробника, а він ідентифікується відповідним способом, про що вже зазначалося.

Таким чином, володільцями можуть бути різні суб'єкти, які тимчасово утримують у себе товар і наскільки реально можна буде відстежити весь ланцюжок «попередніх володільців товару», які порушують право інтелектуальної власності чи є підстави вважати наявність такого порушення, стане відомо лише у процесі формування відповідної судової практики.

Більш реалістичне застосування цього положення процесуального законодавства можливе, коли мова буде йти про товари, що містять у себе об'єкти права інтелектуальної власності і ланцюг володільців такого товару можна буде відстежити за документами їх руху. Інше питання, якщо товаром виступає сам об'єкт права інтелектуальної власності, наприклад, твір образотворчого мистецтва — відстежити весь ланцюг володільців такого твору, скоріше буде випадковістю чим реальною практикою.

Водночас, слід наголосити, що відповідно до положень ЦК України мова буде йти виключно про суб'єктів, які тимчасово володіють товаром (наприклад, галереї, салони-магазини). Як зазнача-

---

лось, метою для такого витребування доказів є встановлення походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності.

В даному контексті «розповсюдження» слід розглядати як продаж товару (матеріальні блага, що виготовляються на продаж в точках продажу (магазинах), та надання послуг — з метою отримання прибутку.

Інформація щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг відображається в обліку суб'єктів господарювання і їх первинних документах. Отже, витребування доказів щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг полягає у витребуванні даних бухгалтерського обліку (реєстрів, оборотно-сальдових відомостей тощо) та/або первинних документів, що підтверджують таку інформацію. Якщо ж реалізація відповідних товарів і послуг здійснювалась особами, які не є суб'єктами господарювання, чи здійснювалась суб'єктами господарювання без відображення відповідних господарських операцій в їх бухгалтерську обліку, доказування таких обставин здійснюватиметься за допомогою показів свідків і непрямих доказів.

Натомість норми, що містяться у ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК не визначають вимоги до клопотання про витребування доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності. Такі вимоги встановлені у загальних нормах щодо витребування доказів по будь-яким цивільним і господарським справам. Так відповідно до ч. 2 ст. 84 ЦПК України у клопотанні про витребування доказів повинно бути зазначено:

- 1) який доказ витребується;
- 2) обставини, які може підтвердити цей доказ, або аргументи, які він може спростувати;
- 3) підстави, з яких випливає, що цей доказ має відповідна особа;
- 4) вжиті особою, яка подає клопотання, заходи для отримання цього доказу самостійно, докази вжиття таких заходів та (або) причини неможливості самостійного отримання цього доказу.

Певні відмінності, щодо вимог до клопотання про витребування доказів існують у господарському судочинстві так, згідно із ч. 2 ст. 84 ГПК України у такому клопотанні необхідно зазначити:

- 1) який доказ витребується (крім клопотання про витребування судом групи однотипних документів як доказів);
- 2) обставини, які може підтвердити цей доказ, або аргументи, які він може спростувати;
- 3) підстави, з яких випливає, що цей доказ має відповідна особа;
- 4) заходи, яких особа, яка подає клопотання, вжила для отримання цього доказу самостійно, докази вжиття таких заходів та (або) причини неможливості самостійного отримання цього доказу;

---

5) причини неможливості отримати цей доказ самостійно особою, яка подає клопотання.

Отже, для витребування доказів щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг, що порушують право інтелектуальної власності, не потрібно встановлювати в процесуальних кодексах спеціальні норми, а достатньо лише щоб позивач правильно склав і у встановлені процесуальним законодавством строки подав до суду клопотання про витребування чи про забезпечення відповідних доказів.

До цього слід зазначити, що у ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України відповідна категорія цивільних і господарських справ іменується «справи про порушення прав інтелектуальної власності». Натомість в ГПК України подібна категорія справ іменується «справи щодо прав інтелектуальної власності». Так, в ч. 2 ст. 20 ГПК України вказується, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема:

1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;

2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань.

Слід зважати, що у Загальному класифікаторі спеціалізацій судів та категорій справ, затвердженому наказом Державної судової адміністрації України від 21.12.2018 р. № 622, вказуються такі категорії справ щодо інтелектуальної власності:

2	Господарське судочинство	
200000000		Справи позовного провадження
203000000		Справи у спорах щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, з них
203010000		щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок
203020000		щодо торговельної марки (знака для товарів і послуг), з них
203020100		щодо визнання торговельної марки добре відомою
203020200		щодо комерційного найменування
203030000		щодо права попереднього користування
203040000		щодо авторських та суміжних прав, з них
203040100		колективного управління майновими правами автора та суміжними правами
3	Цивільне судочинство	
300000000		Справи позовного провадження
303000000		Справи у спорах щодо прав інтелектуальної власності, з них:
303010000		щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок
303020000		щодо торговельної марки (знака для товарів і послуг)
303030000		щодо авторських прав
303040000		щодо суміжних прав

Зважаючи на викладене, відповідну категорію справ краще іменувати не «справи про порушення прав інтелектуальної власності», а «справи щодо прав інтелектуальної власності» або «справи у спорах щодо прав інтелектуальної власності».

Підсумовуючи аналіз положень ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України, слід зазначити, що незважаючи на назву норм «Витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності» вони стосуються лише окремих спорів, які стосуються інтелектуальної власності, оскільки мова йде лише про товари та послуги, що містить у собі об'єкти права інтелектуальної власності, права на які порушені чи є підозра у їх порушенні.

Відтак у інших справах щодо прав інтелектуальної власності, що не пов'язані із реалізацією товару, який містить або є об'єктом права інтелектуальної власності, наприклад, спори між співавторами, спори між спадкоємцями, при захисти немайнових прав інтелектуальної власності тощо, при виникненні потреби у витребуванні доказів будуть діяти загальні процесуальні правила витребування доказів, закріплені ст. 84 ЦПК України та ст. 81 ГПК України.

Таким чином, виникає питання щодо доцільності положень закріплених у ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України, відповідь на яке зможе дати лише судова практика, якої наразі поки не має.

Аналізуючи зміни процесуального законодавства слід брати до уваги, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20 березня 2023 р. № 2974-IX також були внесені зміни у до ч. 4 ст. 143 ГПК України та ч. 4 ст. 156 ЦПК України. Такі зміни спрямовані на надання відповідачу права за своєю ініціативою забезпечити позов шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача або надання гарантії банку на таку суму не лише у справах про стягнення грошової суми (як це передбачено в згаданих процесуальних кодексах нині), а й у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

Такі зміни навряд чи є доцільними, оскільки позовні вимоги у справах щодо прав інтелектуальної власності можуть бути не лише майнового характеру, у т.ч. про стягнення коштів, а й немайнового характеру (наприклад, про зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності — п. 2 ч. 2 ст. 432 ЦК України). Вжиття ж такого заходу забезпечення позовних вимог немайнового характеру у справах про порушення прав інтелектуальної власності як внесення відповідачем за власною ініціативою на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача або надання гарантії банку на таку суму є не можливим, оскільки відповідні позовні вимоги не мають грошового вираження.

У той же час, позови про відшкодування збитків, заподіяних внаслідок неправомірного використання об'єкта права інтелектуальної власності, сплати разового грошового стягнення чи стягнення будь-яких інших коштів внаслідок порушення прав інтелектуальної власності, за своєю правовою природою є позовами про стягнення грошової суми. Тому доцільність змін, внесених у ч. 4 ст. 156 ЦПК України, а також практична реалізацію зазначеної норми викликає великі сумніви.

Аналогічні міркування та зауваження повною мірою стосуються й ч. 4 ст. 143 ГПК України.

Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

1. інформація, що може бути витребувана на підставі ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України, пов'язана лише із товарами, які мають містити або самі є об'єктами права інтелектуальної власності. В усіх інших спорах (наприклад, спори про авторство, спори між співавторами, спори щодо спадкування та інші.) щодо права інтелектуальної власності будуть діяти загальні процесуальні правила щодо витребування доказів;

2. витребувати докази у вигляді інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, по суті можна у будь-якої особи, яка має відношення до порушення права інтелектуальної власності чи щодо якої існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності;

3. інформація, яка має бути надана за ухвалою суду про витребування доказів, може містити серед іншого і інформацію, на яку може розповсюджуватися режим конфіденційної інформації, наприклад, щодо мережі розповсюдження товарів;

4. право, надане відповідачу на підставі ч. 4 ст. 143 ГПК України та ч. 4 ст. 156 ЦПК України, можна реалізувати за умови, коли позовні вимоги носять майновий характер; в іншому випадку, якщо позовні вимоги є немайнового характеру, тобто не мають грошового вираження застосувати норми наведених статей процесуальних законів не можливо. .

Загальний висновок, щодо доцільності введення спеціальної процесуальної норми, закріпленої у ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України, є достатньо сумнівним, оскільки зміст зазначених норм, першою чергою стосується інформації, яку має отримати суд. При цьому, ці норми не містять процесуальних додаткових (окремих) вимог, щодо подання заяви про витребування таких доказів, вимог до суду щодо їх розгляду та змісту відповідної ухвали суду, їх оцінки судом тощо. Відтак, вбачається доцільним і логічним положення ст. 84-1 ЦПК України та ст. 81-1 ГПК України включити у спеціальне матеріальне законодавство у сфері інтелектуальної власності та виключити положення зазначених норм із процесуального законодавства.

2.4. Витребування доказів у справах про порушення прав на торговельні марки при реалізації товарів через інтернет магазини

Вразі захисту порушених прав на торговельні марки, відповідно до норм цивільного та господарського процесуального законодав-

---

ства, суб'єкти цих прав мають довести факт їх порушення. Тобто мова йде про приватно-правові засади процесуальної змагальності, згідно із якою тягар доказування покладається на сторони (ст. 81 ЦПК України)¹⁵¹, ст. 74 ГПК України¹⁵². Водночас, сторони не завжди можуть надати суду докази, на які вони посилаються, як на підставу своїх вимог або заперечень, оскільки такі докази можуть знаходитися у іншої особи. Саме у таких випадках процесуальне законодавство, з метою реалізації процесуальних принципів, встановлює механізм витребування доказів (ст. 84 ЦПК України, ст. 81 ГПК України).

Питання витребування доказів у справах щодо порушення прав на торговельні марки не втрачають своєї актуальності завдяки розвитку цифрових технологій та можливостей, що надає транснаціональна електронна комерція, яка здійснюється на різноманітних електронних платформах (Amazon, Ebay, Alibaba тощо). У ст. 3 чинного в Україні Закону України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII¹⁵³ під електронною комерцією розуміються відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру, а інтернет-магазин — засіб для представлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину. Проте положення цього Закону діють щодо суб'єктів, які здійснюють електронну комерцію за виключенням фізичних осіб, які не зареєстровані як фізичні особи-підприємці але реалізують або пропонує до реалізації товари, виконують роботи, надають послуги з використанням інформаційно-комунікаційних систем, крім випадків, коли сторони прямо домовилися про застосування положень цього Закону до відповідного правочину (ч. 2 ст. 1 Закону України). Цей Закон також не містить норм, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, взагалі та прав на торговельні марки безпосередньо.

У країнах-учасницях ЄС вже тривалий час діє Директива від 29 квітня 2004 р. № 2004/48/ЄС. про захист прав інтелектуальної власності (“on the enforcement of intellectual property rights” або “IPRED”)¹⁵⁴, яка містить низку заходів, що спрямовані на запоби-

---

¹⁵¹ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. ВВР. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

¹⁵² Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. ВВР. 1992. № 6. Ст. 56.

¹⁵³ Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII. ВВР. 2015. № 45. Ст. 410.

¹⁵⁴ Директива про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності від 29.04.2004 № 2004/48/ЄС. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/eu040015> (дата звернення: 26.02.2025).

гання порушень та захист прав суб'єктів інтелектуальної власності від підробок та піратства.

В результаті виконання взятих Україною зобов'язань щодо імплементації у законодавство України положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію) та Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29.04.2004 р. про захист прав інтелектуальної власності, наразі набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20 березня 2023 р. № 2974-IX¹⁵⁵, яким були внесені зміни до процесуального законодавства. В результаті, ЦПК України був доповнений ст. 84-1, ГПК України — ст. 81-1, норми яких присвячені витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

Питання витребування доказів у цивільному судочинстві досліджували С.С. Бичкова, В.І. Бобрик, С.В. Васильєв, М.О. Гетманцев, В.А. Кройтор та інші науковці, окремі аспекти захисту прав на торговельні марки присвячували свої роботи Г. О. Андрощук, О. Ф. Дорошенко, Н. М. Мироненко, А. Р. Фенюк тощо. Проте питання витребування доказів у справах про порушення прав на торговельну марку, вразі коли реалізація товару, що містить порушення відповідних прав, відбувається шляхом електронних продажів не досліджувалося.

Саме тому, метою даного дослідження є визначення відповідності внесених змін у процесуальне законодавство загальноновизнаним європейським підходам та на основі проведеного дослідження сформулювати пропозиції теоретичного та практичного характеру.

Згідно із ч. 1 ст. 84-1 ЦПК України, ч. 1 ст. 81-1 ГПК України суд за вмотивованим клопотанням учасника справи може постановити ухвалу про витребування доказів у вигляді інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності. Докази можуть бути витребувані:

- 1) від особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа порушує права інтелектуальної власності; та/або
- 2) від будь-якої іншої особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа пропонувала, отримувала, володіла

---

¹⁵⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20 березня 2023 р. № 2974-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> (дата звернення: 26.02.2025).

та/або використовувала товари чи надавала послуги, що порушують права інтелектуальної власності, з комерційною метою; або

3) від будь-якої іншої особи, яка була вказана особою, зазначеною у пункті 2 цієї частини, як така, що задіяна у виробництві, виготовленні або розповсюдженні товарів чи наданні послуг, що порушують права інтелектуальної власності.

При цьому інформація, що витренується, згідно ч. 1 ст. 84-1 ЦПК України, ч. 1 ст. 81-1 ГПК України повинна містити 1) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я, по батькові — для фізичних осіб) та адресу осіб, стосовно яких є достатні підстави вважати, що вони є виробниками, розповсюджувачами чи іншими попередніми володільцями таких товарів або надавачами таких послуг, у тому числі осіб, які здійснюють оптову чи роздрібну торгівлю такими товарами або надають такі послуги;

2) відомості щодо кількості та вартості вироблених, доставлених, поставлених, отриманих або замовлених товарів чи наданих послуг.

В контексті захисту прав на торговельні марки, щодо товарів, які реалізуються через інтернет-магазини із наведених положень процесуального законодавства найбільший інтерес привертають розповсюдженні товарів та послуг, що порушують права інтелектуальної власності.

В законодавстві України відсутнє нормативне визначення поняття «розповсюдженець товарів та послуг». Натомість визначення даного терміну міститься у довідковій літературі. Так, розповсюдженець є перекладом англ. сл. *distributor, (including retailer)* — дистриб'ютор, включаючи роздрібних торговців, визначається як фірма або агент промислового підприємства, які здійснюють реалізацію продукції й виступають як торговці за договором на основі угоди про право на продаж в окремому регіоні. Угода фірми передбачає виконання дистриб'ютором функцій, пов'язаних з реалізацією товару: організацію реклами в даному регіоні, передпродажну підготовку технічно складних товарів, надання покупцям сервісних послуг, аналіз кон'юнктури ринку та відгуків покупців про придбані ними вироби фірми тощо. Дистриб'юторами можуть бути супермаркети, гуртовики, дилери, брокери тощо¹⁵⁶. У свою чергу, на офіційному сайті «Дія» дистриб'ютор (або розповсюдженець) визначається як фізична або юридична особа в ланцюгові постачання, котра надає продукцію на ринку, яка не є ані виробником, ані імпортером, але відіграє ключову роль в контексті ринкового нагляду¹⁵⁷.

---

¹⁵⁶ Дистриб'ютор (включаючи роздрібних торговців). Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. Київ: Ваіте, 2018. С.217.

¹⁵⁷ Обов'язки виробника, імпортера, дистриб'ютора. Дія. Бізнес. URL: https://export.gov.ua/197-oboviazki_virobnika_importera_distribitora (дата звернення: 25.03.2025 р.).

Таким чином, виходячи із наведених визначень поняття «розповсюджувач товарів та послуг» може вважатися особа, яка є посередником між виробником товарів або надавачем послуг та споживачами цих товарів та послуг, при цьому інтернет-магазин, згідно зі ст. 3 Закон України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII буде виступати виключно як засіб представлення таких товарів та послуг.

Також виходячи зі змісту ч. 1 ст. 84-1 ЦПК України, ч. 1 ст. 81-1 ГПК України привертає увагу те, що ухвала про витребування доказів може бути адресована особі, яка пропонувала, отримувала, володіла та/або використовувала товари чи надавала послуги, що порушують права інтелектуальної власності, з комерційною метою. Одразу слід відзначити, що у законі відсутня вказівка на власника такого товару чи торговельної марки, що порушує права інтелектуальної власності.

Виходячи із положень ЦК України¹⁵⁸ «володілець» і «власник» є різними за своїм змістом та правовими наслідками терміни, оскільки володілець може і не бути власником, тобто це можуть бути різні суб'єкти за своїм правовим статусом. Так, згідно із ч. 1 ст. 319 ЦК України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Виходячи із положень ЦК України, безпосередньо зі ст. 397, «володіння» можна визначити як тримання у себе річчї. Водночас «тримання речі» ще не означає наявність у суб'єкта правомочностей власника саме щодо розпорядження нею, наприклад, пропонування до реалізації (продажі). Також, «володіння» зазвичай є тимчасовим, наприклад, на підставі договору оренди, на відміну від права власності на річ, набуття якого іншою особою безпосередньо залежить від волі власника речі. Коли мова йде про товар в обороті «попередніх володільців» бути не може, оскільки такий товар є власністю виробника, а він ідентифікується відповідним способом, про що вже зазначалося.

Таким чином, володільцями можуть бути різні суб'єкти, які тимчасово утримують у себе товар, до яких можуть належати й склади інтернет-магазинів, що надають послуги із тимчасового зберігання, на підставі відповідних цивільно-правових договорів із власниками товарів.

Відтак, виникає питання: чи будуть інтернет-магазини, їх склади, на підставі ухвали суду відповідно до положень ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України зобов'язані надавати суду інформацію про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують до-

---

¹⁵⁸ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. ВВР. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

статні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності.

Виходячи із нормативного визначення інтернет-магазину, що закріплене у ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII, він є засобом, завдяки якому відбувається певна комунікація між власниками товарів та послуг із потенційними їх споживачами, тобто це електронний майданчик, за допомогою якого виробники, дистриб'ютери представляють або реалізують товари, роботи чи послуги дистанційно.

Слід зазначити, що іншого визначення терміну «інтернет-магазин» у законодавстві не має, водночас законодавство не містить й визначення взагалі «крамниці» або «магазину».

У довідковій літературі крамниця визначається як приміщення для роздрібно́ї торгівлі¹⁵⁹, а також як підприємство або заклад роздрібно́ї торгівлі¹⁶⁰. Термін «крамниця» у довідковій літературі використовується як синонім терміну «магазин». Не можна оминати увагою те, що був розроблений Проект Закону України «Про внутрішню торгівлю» від 10.11.2011 р. № 9443¹⁶¹, в якому у ст. 1 «магазин» визначається як об'єкт торгівлі, розташований в окремій капітальній споруді або приміщеннях іншої капітальної чи тимчасової споруди некапітального типу або їх частинах з торговельними, підсобними, адміністративно-побутовими приміщеннями, а також приміщеннями для приймання, зберігання, допродажної підготовки та продажу товарів, оснащений торговим та інженерним устаткуванням, яке забезпечує провадження торговельної діяльності. Своєю чергою, під «об'єктом торгівлі» було запропоновано розуміти спеціально облаштовані місця для провадження торговельної та/або виробничо-торговельної діяльності і розташовані в окремих капітальних спорудах або приміщеннях іншої капітальної чи тимчасової споруди некапітального типу, або в розвізних, переносних технічних, транспортних засобах, або на земельній ділянці, наданій для провадження торговельної діяльності в порядку, визначеному законом.

Виходячи із наведених визначень крамниці (магазину), можна зробити висновок, що вони вказують як на спеціальне місце для ведення торгівлі товарами, так й на те, що вони є господарюючими суб'єктами, які можуть самостійно здійснювати торгівлю, а можуть надавати приміщення іншим господарюючим суб'єктам.

---

¹⁵⁹ Крамниця. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4: І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 1973. С. 323.

¹⁶⁰ Крамниця. Словник Грінченка і сучасність / Інститут мистецтв. URL: <http://wiki.kubg.edu.ua/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F> (дата звернення: 9.02.2025).

¹⁶¹ Про внутрішню торгівлю: Проект Закону України від 10.11.2011р. № 9443. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF7AB00A?an=15> (дата звернення: 9.02.2025).

Щодо інтернет-магазинів то за своєю суттю це може бути лише сайт в Інтернеті, цифровий майданчик, на якому також пропонуються товари та послуги. При цьому власник такого інтернет-магазину може бути виробником, наприклад, товарів, що реалізують через такий магазин, може бути суб'єкт, який здійснює закупівлю товарів, відповідно до профілю певного магазину (харчова продукція, побутова хімія, одяг тощо), а може просто надавати, за певних умов іншим господарюючим суб'єктам розміщувати свої пропозиції щодо товару чи послуг на сторінці свого інтернет-магазину.

По суті, основна відмінність між діяльністю реального магазину та інтернет-магазином полягає у формі здійснення підприємницької діяльності — офлайн та онлайн.

Безумовно, власниками інтернет-магазинів можуть бути юридичні особи та фізичні особи-підприємці, інтернет-магазин може бути створений на власній електронній платформі, а може, у якості сторінки, розміщуватися на певному інтернет сайті, тобто на «чужій» електронній платформі.

Відтак, якщо інтернет-магазин виступає виключно засобом зв'язку між виробниками, власниками, дистриб'ютерами товарів, послуг, вони не можуть бути адресатами ухвали суду про витребування доказів на підставі ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України. Зовсім інша справа буде, якщо власники інтернет-магазинів поєднують свою діяльність із виробництвом товарів чи наданням послуг, або із дистрибуторською діяльністю. Саме така паралельна робота стає підставою, для того, щоб ці суб'єкти стали адресатами ухвали суду про витребування доказів у вигляді інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності.

Водночас, слід брати до уваги визначення порушень прав власника свідоцтва на торговельну марку, що закріплено у ст. 20 та ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ¹⁶². Згідно із вказаними нормами Закону, порушниками прав власника свідоцтва на торговельну марку можуть бути суб'єкти, що здійснюють зберігання з метою пропонування для продажу, пропонування для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення) товарів чи послуг, що незаконно містять (використовують) відповідні торговельні марки.

Аналізуючи норми матеріального законодавства у сфері охорони прав на торговельні марки та процесуальне законодавство можна

---

¹⁶² Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ. ВВР. 1994. № 7. Ст. 36.

зробити висновок, що особи, які виготовляють, зберігають, пропонують до продажу, продають, імпортують, експортують товар чи надають послуги, що порушують право інтелектуальної власності, будуть не лише адресатами ухвали суду про витребування доказів щодо походження товару та мережі його розповсюдження, а й відповідачами у таких справах.

Водночас, коли мова буде йти лише про «володіння» у формі зберігання без пропонування до продажу або використання товарів чи послуг, що містять порушення прав на торговельну марку то такі суб'єкти будуть лише адресатами ухвали суду про витребування доказів та зобов'язані будуть надати лише інформацію про походження та мережу розповсюдження таких товарів та послуг.

Такий висновок узгоджується із Європейською практикою реалізації товарів та послуг через електронні платформи, що надають можливість дистанційної комунікації між виробниками, дистрибуторами, споживачами товарів та послуг, що містить у собі об'єкти права інтелектуальної власності чи є такими.

Так, Європейський суд справедливості на запит німецького суду, який розглядав справу Coty Germany GmbH/Amazon C-567/18 2 квітня 2020 р. дав роз'яснення щодо відповідальності власника складу, що володіє товарами, які порушують право на торговельну марку, у відповідності до ст. 9 Регламенту ЄС 2017/1001¹⁶³.

Спір виник із за того, що треті особи, через електронну платформу Amazon пропонували до продажу духи під торговельною маркою «Davidoff» від Coty's, що на думку позивача (Coty Germany GmbH) було порушенням його прав на цю торговельну марку. Продаж контрафактної продукції здійснювався через компанію Amazon Services з приміткою «Доставка через Amazon». Відтак постало питання щодо можливої відповідальності компанії Amazon, оскільки на думку позивача — власника бренду права, на який не були вичерпані, саме Amazon має утриматись від зберігання та доставки контрафактного товару, а також нести відповідальність.

Натомість Європейський суд справедливості у своєму рішенні вказав, що зберігання товарів для доставки Amazon не є порушенням прав на торговельну марку, а також не є підставою для застосування судової заборони проти Amazon через порушення прав на торговельну марку.

Дана справа привертає до себе увагу й тим, що в межах її розгляду суд видав акт щодо надання інформації щодо порушника прав

---

¹⁶² Par Jonathan Elkaim. L'appréciation de l'atteinte à un droit de marque dans le cadre de l'entreposage de produits réalisé par un intermédiaire: seule la finalité compte! URL: <https://www.village-justice.com/articles/clarification-notion-atteinte-droit-marque-dans-cadre-entreposage-produits,34795.html> (дата звернення 19.01.2025).

на торговельні марки в ЄС на підставі законодавства країни, на території якої було виявлено порушення прав (ст. 101 (2) EUTMR та ст. 8 (2) Регламенту Рим II). Проте компанія Amazon не змогла встановити особу-порушника прав на торговельні марки, а відтак і надати суду відповідну інформацію.

Також Суд дійшов висновку, що компанія Amazon лише зберігала відповідні товари, однак не пропонувала їх для продажу чи випуску на ринок.

Суд даючи тлумачення ст. 9(2)(b) Регламенту ЄС зазначив, що для визнання порушення права на торговельну марку зі сторони складу, останній повинен переслідувати ту ж мету, що й продавець, а саме пропонувати продукцію для продажу або поставляти її на ринок.

У іншій справі Крістіан Лубутен проти Amazon (C-148/21 і C-184/21)¹⁶⁴. Європейський суд справедливості доповнив своє визначення «пропонування до продажу» вразі продажу товарів із спірними торговельними марками на інтернет-платформах.

Суд виходить із того, що Amazon є одночасно роздрібним продавцем і оператором онлайн-ринку. На веб-сайті Amazon публікує рекламу власних продуктів, які вона продає та постачає від свого імені та за власний рахунок, а також рекламу від інших продавців. Amazon також пропонує іншим продавцям послуги із зберігання та доставки їх товарів. Відтак, для того щоб встановити чи має місце порушення прав на торговельну марку необхідно визначити, чи розмежується реклама товарів, що продає Amazon від свого імені із рекламою товарів інших продавців. Якщо неможливо провести таке розмежування і складається уявлення, що Amazon, рекламуючи товари інших продавців, ці товари продає від свого імені та вразі, якщо такі товари порушують права на торговельні марки, то Amazon може бути визнаний порушником цих прав інтелектуальної власності.

Аналіз наведених судових справ та підходів Європейського суду справедливості свідчить, що інтернет-магазин у ЄС сприймаються як суб'єкт господарювання, що може володіти і відповідно, надати інформацію про власника товару, що містить порушення прав інтелектуальної власності, а не як «засіб для представлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину». Існуюче у законодавстві України нормативне визначення інтернет-магазинів не дозволяє суду постановляти ухвали про витребування доказів у вигляді інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної

---

¹⁶⁴ Amazon haftet für Markenrechtsverletzungen durch Drittanbieter. URL: <https://www.lto.de/recht/nachrichten/n/eugh-c14821-c18421-amazon-louboutin-schuhe-versand-online-marktplatz-markenrecht-nutzer-zeichen-markenrechtsverletzung/> (дата звернення 19.01.2025).

власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності, оскільки адресатом такої ухвали не може бути «засіб». Відтак для реалізації положень законодавства ЄС у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності щодо отримання інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує зазначені права необхідно внести зміни у визначення «інтернет-магазинів», закріпленого ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII. Можна запропонувати наступне визначення інтернет-магазинів — як підприємницьку діяльність, пов'язану із роботою віртуальних магазинів та/або сприяє дистанційній реалізації товарів, робіт чи послуг, а також їх рекламування шляхом вчинення електронного правочину.

Також наведені підходи Європейського суду справедливості, як щодо витребування інформації про походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності, так й щодо можливого процесуального статусу складів та інтернет-платформ у справах про порушення прав на торговельні марки може стати в нагоді для національних судів при витребуванні доказів на підставі ст. 84-1 ЦПК України, ст. 81-1 ГПК України, так й при розгляді і вирішенні аналогічних справ.

Інформаційні ресурси

1. Загальне законодавство України у сфері інтелектуальної власності. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=817a6dd5-3301-44ce-bc1d-696e53099de3&tag=ZagalneZakonodavstvoUkrainiUSferiIntelektualnoiVlasnosti>.

2. Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIOP). Офіційний сайт. URL : <http://www.wipo.int/portal/ru/index.html>.

3. Міжнародні правові документи у сфері інтелектуальної власності. URL : <http://www.wipo.int/reference/en/>.

4. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2>.

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua>.

5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

6. Центр арбітражу та посередництва Всесвітньої організації інтелектуальної власності URL: <http://www.wipo.int/amc/en/domains/statistics/cases.jsp>.

7. Європейська комісія. Офіційний сайт. URL: <https://commission.europa.eu/select-language?destination=/node/1>.

8. Європейський суд з прав людини. Офіційний сайт. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

9. Суд ЄС (AVCR) Офіційний сайт. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo1_6308/.

10. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. URL: <http://www.ndiiv.org.ua/index.php/ua>.

11. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ). URL : <https://nipo.gov.ua>.

Наукове видання

**Проблеми теорії і практики захисту
права інтелектуальної власності**

Шабалін Андрій Валерійович
Штефан Олена Олександрівна

монографія

Комп'ютерне макетування — *Л. Цикаленко*
Дизайн обкладинки — *Н. Мінченко*

Адреса редакції:
вул. Казимира Малевича 11, Київ, 03150
Тел./факс: 200-08-76
www.ndiiv.org.ua
e-mail: ndiiv@ndiiv.org.ua

Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітурв Century Schoolbook.
Ум.-друк. арк. 6,04. Наклад 100 прим.
Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.
Виготовлювач: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.